

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet ihmisoikeuksina:
Jack Donnellyn ihmisoikeusfilosofian kritiikki ja askelia kohti
progressiivista naturalismia

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos
Maailmanpolitiikan opintosuunta

Kesäkuu 2020

Tom Henriksson
Maisterintutkielma
61 sivua
Ohjaaja Teivo Teivainen

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Politiikan ja viestinnän maisteriohjelma	
Tekijä – Författare – Author Tom Henriksson			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet ihmisoikeuksina: Jack Donnellyn ihmisoikeusfilosofian kritiikki ja askelia kohti progressiivista naturalismia			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Maailmanpolitiikka			
Työn laji – Arbetets art – Level Maisterintutkielma		Aika – Datum – Month and year 6/2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 61
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia joko loukataan tai ne toteutuvat puutteellisesti useimmissa maailman maissa. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjintää ei kuitenkaan eksplisiittisesti kielletä kansainvälisesti tunnustetussa ihmisoikeuslainsäädännössä. Ihmisoikeusfilosofi Jack Donnellyn mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ei tulekaan mieltää kansainvälisesti tunnustetuiksi ihmisoikeuksiksi.</p> <p>Tutkielmassa Donnellyn ihmisoikeusfilosofia sijoitetaan poliittiseen ihmisoikeuskäsitykseen. Donnellyn ihmisoikeusfilosofisesta ja antropologisesta lähtökohdasta havaitaan seuraavan, että ihmisoikeuksista vallitseva kansainvälinen konsensus muodostuu niiden keskeiseksi oikeutusperustaksi. Koska nykyinen konsensus ei kuitenkaan näytä tavoittavan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeustilannetta realistisella tavalla, tutkimuksen tarkoituksiksi muodostuu selvittää, miten naturalististen ihmisoikeuskäsitysten mukaiset ihmisoikeusfilosofiat voisivat auttaa hahmottamaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien ihmisoikeusasemaa.</p> <p>Tutkielma kritisoi monien poliittista ihmisoikeuskäsitystä edustavien ihmisoikeusfilosofien antropologista skeptisismää. Tutkielmassa painotetaan kognitiivisen neurotieteen ja evoluutiopsykologian kaltaisten tieteellisten lähestymistapojen merkitystä ja sitoudutaan naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen mukaiseen ajatukseen siitä, että ihmisoikeudet voidaan perustaa parhaaseen tieteelliseen tietoon ihmisen luonnosta.</p> <p>Tutkielman johtopäätös on, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen keskeisimmät oikeudet näyttävät alustavasti sopivan moniin naturalistisen ihmisoikeuskäsitysten mukaisiin ihmisoikeusfilosofioihin. Tämän pohjalta ehdotetaan, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen keskeisiä oikeuksia voitaisiin kutsua luonnollisiksi ihmisoikeuksiksi. Tutkielmassa esitetään naturalistista ja poliittista ihmisoikeuskäsitystä pluralistisesti yhdistävä progressiivisen naturalismin malli luonnosmaisena hahmotelmana monitieteiselle jatkotutkimukselle.</p> <p>The rights of sexual minorities are either violated or inadequately materialized in most countries of the world. Discrimination against sexual minorities is not explicitly banned in internationally recognized human rights law. Thus human rights philosopher Jack Donnelly concludes that the rights of sexual minorities cannot be viewed as internationally recognized human rights.</p> <p>In this study, Donnelly's human rights philosophy is situated within the political conception of human rights. It is observed that Donnelly's human rights philosophy and anthropology leads to an emphasis on the importance of international consensus as the foundation for the justification of human rights. Since the current consensus nevertheless fails to grasp the human rights situation of sexual minorities realistically, the purpose of the study becomes to explore whether naturalistic conceptions of human rights might help understand the human rights status of sexual minority rights.</p> <p>The study criticizes the anthropological skepticism of several human rights philosophers of the political conception. Instead, the study emphasises the importance of scientific approaches such as cognitive neuroscience and evolutionary psychology. Following naturalistic conceptions, the study asserts that human rights can be based on best available science about human nature.</p> <p>The study tentatively concludes that the most central sexual minority rights appear to fit within various naturalistic conceptions of human rights philosophy. The study proposes conceptualizing central sexual minority rights as natural human rights. A pluralistic model of progressive naturalism is proposed as an outline for a more ambitious multidisciplinary study.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords seksuaalivähemmistöt, sukupuolivähemmistöt, ihmisoikeudet, ihmisoikeusfilosofia; sexual minorities, human rights, human rights philosophy			
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors Teivo Teivainen			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – E-thesis (opinnäytteet)			

Sisällys

1. JOHDANTO	3
1.1 Tutkimusaihe ja relevanssi	3
1.2 Tutkielman rakenne ja tutkielman tarkoitus	5
1.3 Teoreettinen viitekehys, aineisto ja menetelmä	7
1.4 Aiempi tutkimus	9
1.5 Käsitteiden määrittely	11
1.6 Tutkimuseettisiä huomioita	18
2. DONNELLYN POLIITTINEN IHMISOIKEUSKÄSITYS JA SEN KRITIIKKI	21
2.1 Donnellyn käsitys oikeuksien historiallisesta rakentumisesta	22
2.2 Donnellyn kritiikki naturalistiseen ihmisoikeuskäsitykseen	24
2.3 Donnellyn UDHR-malli ja painotus konsensuksessa	26
2.4 Chris Brownin kritiikki poliittiselle ihmisoikeuskäsitykselle	29
2.5 Muuta mahdollista kritiikkiä	32
3. DONNELLYN NÄKÖKULMA SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖJEN OIKEUKSIEN IHMISOIKEUSASEMAAN	33
3.1 Kenelle ihmisoikeudet kuuluvat?	33
3.2 Sopimusten muuttamisen strategia	34
3.3 Tulkintojen muuttamisen strategia	35
3.4 Alhaalta ylöspäin kohti uutta konsensusta?	36
3.5 Kriittisiä huomioita Donnellyn käsitykseen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusasemasta	38
4. POHDINTA: SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖJEN OIKEUKSIEN IHMISOIKEUSASEMA: KOHTI PROGRESSIIVISTA NATURALISMIA	40
4.1 Naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen mukaisia ihmisoikeusfilosofoita	40
4.2 Naturalistinen ja poliittinen ihmisoikeuskäsitys – mahdollisuus pluralistiseen synteesiin? ..	44
4.3 Ihmisen universaalit piirteet ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet	45
4.4 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet ihmisoikeuksina: progressiivisen naturalismin malli tiekarttana jatkotutkimukseen	50
5. JOHTOPÄÄTÖS	51
6. KIRJALLISUUS	53

1. Johdanto

1.1 Tutkimusaihe ja relevanssi

Vuonna 2020 seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia joko loukataan tai ne toteutuvat puutteellisesti useimmissa maailman maissa. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ajava järjestö International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA) julkaisee vuosittain raportin maailman valtioiden tukemasta homofobiasta. Viimeisimmän eli joulukuussa 2019 julkaistun raportin (Mendos 2019) mukaan Yhdistyneiden kansakuntien (YK) jäsenvaltioista 65 (35 %) kriminalisoi¹ seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen seksuaalisen kanssakäymisen, 34 (18 %) rajoitti sananvapautta niitä koskevissa asioissa ja 41 (21 %) hankaloitti niiden puolesta toimivien järjestöjen toimintaa. Toisaalta seksuaali- ja vähemmistöjen syrjinnän kielsi perustuslain tasolla jäsenmaista 11 (6 %), muulla lainsäädännön tasolla 57 (30 %) ja työelämässä 77 (40 %). Viharikokset oli kielletty lailla 46 (24 %) ja vihaan yllyttäminen 43 jäsenvaltiossa (22%). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen avioliitto oli tunnustettu 27 (14 %), parisuhde 31 (16%) ja adoptio 27 (14 %) jäsenvaltiossa. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien nykytilaa voikin perustellusti pitää ajankohtaisena ja relevanttina maailmanpoliittisena kysymyksenä.

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa (Universal Declaration of Human Rights, UDHR, YK 1948) todetaan, että jokainen ihminen on oikeutettu kaikkiin julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin, joihin lukeutuvat muun muassa yksityiselämä, perheen perustaminen ja avioliiton solmiminen. UDHR:n lukija saattaakin nykypäivänä esittää kysymyksen, eivätkö edellä mainittujen ihmisoikeuksien tulisi kaikkialla koskea myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä. Selvästi monet poliittiset johtajat ovat tehneet tämän johtopäätöksen. Esimerkiksi Yhdysvaltojen ulkoministeri Hillary Clinton totesi Genevessä kansainvälisenä ihmisoikeuksien päivänä 6. joulukuuta 2011, että ”seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet ovat ihmisoikeuksia” (”Gay rights are human rights”) (Clinton 2011).

¹ Laissa säädetty rangaistus seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen seksuaalisesta kanssakäymisestä oli useamman vuoden vankeus 56 YK:n jäsenvaltiossa ja kuolemantuomio 6 jäsenvaltiossa. (Mendos 2019)

Kansainvälisen ihmisoikeusnormin kehityksessä on mahdollista identifioida tiettyjä kehityskulkuja kohti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt sisällyttävää tulkintaa: näihin voi lukea Mikko Väisäsen (2009) tutkimuksessa tarkastellun YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston toiminnan, YK:n ihmisoikeusneuvoston seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevat päätöslauselmat sekä asiantuntijatasolla hyväksytyt Yogyakartan periaatteet kansainvälisen ihmisoikeuslain soveltamisesta seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin (ICJ 2006; ICJ 2017). Jack Donnelly ja Daniel Whelan kuitenkin toteavat, että seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluminen tulee nähdä yleisesti hyväksytyn kansainvälisen ihmisoikeuslain näkökulmasta edelleen legitiiminä syrjintäperusteena (Donnelly & Whelan 2018). Onkin totta, että toisin kuin esimerkiksi naisten (Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus, YK 1979) tai lasten (Yleissopimus lasten oikeuksista, YK 1989) tapauksessa, ei kansainvälisessä laissa tunneta sitovaa laillista instrumenttia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksista.

Kun kuitenkin globaali ymmärrys seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksista edelleen kehittyy, näyttäytyy yhä ilmeisemmin kestäättömänä ajatella, että UDHR:ssa mainitut ihmisoikeudet eivät koskisi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Niinpä on perusteltua esittää kysymys, minkälainen teoria ihmisoikeuksista tukisi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien käsittämistä ihmisoikeuksina sekä käytännössä että teoreettisesti tyydyttävällä tavalla. Viime vuosina on herännyt virkeää tieteellistä keskustelua ihmisoikeuksien filosofisista perustoista (Cruft, Liao & Renzo 2015a). Rowan Cruftin, Matthew Liaon ja Massimo Renzon mainitsemista, keskusteluun osallistuneista ajattelijoina² erityisesti ihmisoikeusfilosofi Jack Donnelly on käsitellyt seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien ihmisoikeusasemaa täsmällisesti.³

² Viimeaikaista ihmisoikeusfilosofista debattia kokoavan, vuoden 2015 *Philosophical Foundations of Human Rights* -kirjan johdantokappaleeseen nostetut ajattelijat ovat muiden muassa Charles Beitz, Samantha Besson, Allan Buchanan, Maurice Cranston, Jack Donnelly, Ronald Dworkin, John Finnis, Katrin Flikschuh, Raymond Geuss, Alan Gewirth, James Griffin, Frances Kamm, S. Matthew Liao, Thomas Nagel, James Nickel, Martha Nussbaum, Onora O'Neill, Thomas Pogge, Joseph Raz, John Rawls, Niahm Reilly, Amartya Sen, John Simmons, John Tasioulas, Karel Vasek ja Carl Wellman (Cruft, Liao & Renzo 2015b).

³ Donnelly käsittelee seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien ihmisoikeusasemaa eräänlaisessa pääteoksessaan *Universal Human Rights in Theory and Practice* (Donnelly 2013) sekä yhdessä Daniel Whelanin kanssa kirjassa *International Human Rights: Dilemmas in World Politics* (Donnelly & Whelan 2013).

Tämän vuoksi on perusteltua tarkastella läheisesti Donnellyn ihmisoikeusfilosofista ajattelua sekä hänen tekemiään johtopäätöksiä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusaseman kannalta.

1.2 Tutkielman rakenne ja tutkielman tarkoitus

Tutkielmani alkaa teoreettisen viitekehyksen ja aiemman tutkimuksen tarkastelemisella. Määrittelen käyttämiäni käsitteitä ja teen tutkimuseettisiä huomioita. Tutkielman käsittelyluku alkaa Donnellyn (2013) ihmisoikeusfilosofian tarkastelusta. Pysin arvioimaan, mihin ihmisoikeusfilosofiseen suuntaukseen hänet on parasta sijoittaa. Sijoittamisen tukena Donnellyn ajattelun tarkastelu yhdessä italialaisen ihmisoikeusfilosofi Norberto Bobbio (1909-2004) kanssa, joka edustaa samanlaista suuntausta, mutta ilmaisee tietyt ihmisoikeusfilosofiset ajatukset erityisen kirkkaasti. Sijoitan Donnellyn poliittisen ihmisoikeuskäsityksen (*political conception*) (Cruft ym. 2015b) piiriin. Perehtymällä Donnellyn ajatuksiin huomataan, että Donnelly voidaan edelleen asemoida queer-teorian perustajahahmo Judith Butlerin kanssa yhteiskuntatieteen postmoderniin, strukturalistiseen tai konstruktivistiseen perinteeseen, johon on vaikuttanut erityisesti ranskalainen filosofi Michel Foucault (1926-1984), jonka ajatteluun voi taas voi nähdä Friedrich Nietzschen (1844-1900) vaikuttaneen (ks. Macey 1993).

Teen Donnellyn ihmisoikeusfilosofiaan kaksi kriittistä huomiota. Ensinnäkin huomoin, että Donnellyn edustama ihmisoikeusfilosofian haara korostaa konsensusta ihmisoikeuksista niiden tärkeimpänä perustana⁴ (Bobbio 1996; Donnelly 2013). Konsensusta painottava näkökulma näyttää kuitenkin riittämättömältä. Mitä tulisi ajatella seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksista, joiden ihmisoikeusasemasta ei vallitse kansainvälistä konsensusta? Tuntuisi erikoiselta ajatella, että esimerkiksi lukemattomat hyvin todelliset sateenkaariperheet eivät tarkalleen ottaen liittyisi kansainvälisesti tunnustettuun ihmisoikeuteen perustaa perhe. Konsensusta painottava, edistysmielinen konstruktivisti näyttää kuitenkin joutuvan hyväksymään asioiden vallitsevan tilan, kunnes kansainvälisen ihmisoikeusnormin rakentuminen muuttaa

⁴ Konsensuksen merkitys huomioidaan UDHR:n esipuheessa. Sen mukaan ”yhteinen käsitys näiden oikeuksien ja vapauksien sisällöstä on mitä tärkein tämän sitoumuksen täydelliselle toteuttamiselle” (YK 1948). Selvästi UDHR:ssä konsensus liittyy kuitenkin ihmisoikeuksien toteuttamiseen. UDHR ei väitä, että konsensus perustee ihmisoikeudet.

konsensusta toivottuun suuntaan. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tapauksessa tämä saattaa kuitenkin tarkoittaa vuosikymmenten odotusta (Donnelly 2013). Toiseksi havaitsen Donnellyn edustavan foucault’laista käsitystä, jonka mukaan seksuaalisuus on sosiaalisesti rakentunutta (Donnelly 2013). Tässä yhteydessä esittelen myös lyhyesti Judith Butlerin edustamaa queer-teoriaa, jossa tehdään samanlainen johtopäätös (sekä biologisesta että sosiaalisesta) sukupuolisuudesta (Butler 1999).

Tämän jälkeen esittelen Chris Brownin esittämän ihmisoikeusfilosofisen haasteen Donnellylle (Brown 2013). Brownia tulee pitää naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen (*naturalistic conception*) (Cruft ym. 2015b) edustajana ihmisoikeusfilosofiassa. Brown pitää virheenä sitä, että käsitys ihmisen pysyvästä olemuksesta (essentialismi) hylättiin 1900-luvun yhteiskuntatieteellisessä ja antropologisessa keskustelussa, erityisesti Emile Durkheimin, Karl Marxin ja Franz Boasin akateemisten perillisten joukossa (Brown 2013). Brown toteaa, että uusin tieteellinen tutkimus on havainnut ihmisestä pikemminkin yleismaailmallisia kuin kulttuurisesti erityisiä piirteitä: täten joitakin ihmisoikeuksia voitaneen epäsuorasti perustaa ihmisen olemukseen. Tällaisesta essentialismista ei kuitenkaan Brownin mukaan tarvitse tehdä taantumuksellisia johtopäätöksiä (Brown 2013, 37). Samalla tavoin esittelen myös Martha Nussbaumin kritiikkiä Judith Butlerille. Kykyteoriassaan Nussbaum käsittää seksuaalisuuden osaksi yleisinhimillisiä kykyjä riippumatta seksuaalisesta suuntautumisesta (Nussbaum 2007).

Brownin Donnellylle ja Nussbaumin Butlerille esittämän kritiikin pohjalta tutkielmani tavoitteeksi muodostuu hahmotella luonnos siihen, miten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien ihmisoikeusasema voitaisiin perustella naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen avulla. Brownin ja Nussbaumin inspiroimana, voisiko edistysmielinen eli progressiivinen naturalismi tarjota mahdollisuuden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien käsittämiseksi ihmisoikeuksina nykyisessä maailmanpoliittisessa tilanteessa, jossa 1) seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien ihmisoikeusasemasta ei vallitse konsensusta eikä 2) tällaisesta konsensuksesta kertovaa ja sitä vahvistavaa positiivista kansainvälistä lainsäädäntöä toistaseksi ole olemassa. Esittelen luonnosmaisen listan mahdollisista inhimillisistä universaaleista, joiden pohjalta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen keskeisimmät oikeudet voitaisiin ymmärtää naturalistisen käsityksen mukaisesti ihmisoikeuksiksi.

Johtopäätös on, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet näyttävät alustavasti sopivan moniin naturalistiseen käsityksen mukaisiin ihmisoikeusfilosofioihin: esimerkiksi niihin, jotka kytkevät ihmisoikeudet käsitykseen ihmisen moraalisesta toimijuudesta, inhimillisistä kyvyistä, inhimillisesti hyvästä elämästä tai inhimillisistä tarpeista. Ehdotankin keskeisimpien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien kutsumista *luonnollisiksi ihmisoikeuksiksi*. Ehdotan myös, että olisi syytä tehdä tätä tutkielmaa laajempi, systemaattinen selvitys seksuaalivähemmistöjen oikeuksista erilaisten naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen mukaisten ihmisoikeusfilosofioiden näkökulmasta.

Viimeiseksi lisään johtopäätökseen kolme huomiota. Ensinnäkään kaikkien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien ei tarvitse kokonaisuudessaan perustua yhdelle ainoalle naturalistisen käsityksen mukaiselle ihmisoikeusfilosofialle; voi olla perusteet käsittää jotkut niistä ihmisoikeusfilosofian poliittisen käsityksen mukaisesti. Toiseksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet kannattaa edelleen kirjata osaksi positiivista kansainvälistä ihmisoikeuslainsäädäntöä, kun se tulevaisuudessa on mahdollista. Kolmanneksi konstruktivistinen näkökulma on edelleen hyödyllinen esimerkiksi silloin, kun selvitetään kansainvälisen ihmisoikeusnormin kehitystä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt sisällyttäväksi: riippumatta siitä, mitä ihmisoikeusfilosofiaa suositaan, ei toivotuin kaltaista positiivista kansainvälistä ihmisoikeuslainsäädäntöä voida tietenkään saavuttaa ilman poliittista ja siten väistämättä diskursiivista prosessia.

1.3 Teoreettinen viitekehys, aineisto ja menetelmä

Tutkielmassani sitoudun tiettyihin normatiivisiin lähtökohtiin, jotka on syytä kertoa avoimesti. Ensinnäkin katson UDHR:n 2. artiklan mukaan, että jokainen on erotuksetta oikeutettu UDHR:ssä mainittuihin ihmisoikeuksiin (YK 1948). Tulkitsen UDHR:n ajatusta liberaalilla, inklusiivisella tavalla, jossa artiklan katsotaan voivan evolutiivisesti sisällyttävää itseensä siinä mainittujen rodun tai sukupuolen kaltaisten kategorioiden lisäksi myös uusia kategorioita, kuten seksuaalisen suuntautumisen ja enemmistöstä eroavan sukupuolisuuden kategorian, jonka perusteella oikeuksia ei voida evätä.

Päädyn tutkielmassani edustamaan käsitystä, jonka mukaan 1) keskeisimpien seksuaali-

ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien toteutuminen on merkittävä moraalinen hyvä, että 2) seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet olisi syytä käsittää luonnollisiksi ihmisoikeuksiksi ja että 3) seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet olisi syytä kirjata positiiviseen kansainväliseen lakiin kansainvälisen ihmisoikeusnormin kehityksen tämän ennemmin tai myöhemmin salliessa.

Tutkielmassani edustan naturalistista käsitystä ihmisoikeuksista. Samalla kuitenkin myönnän, että voi olla joukko seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia tai muita ihmisoikeuksia, joita on vaikea perustella naturalistisesti ilman, että sorruttaisiin liberaaliin nurkkakuntaisuuteen. Tähän oikeuksien joukkoon sopii myönnettävästi paremmin poliittinen ihmisoikeuskäsitys. Lisäksi naturalistisia perusteluita on monenlainen olemassa laaja kirjo, johon palataan tutkielman pohdintaluvussa. Toisin sanoen edustan ihmisoikeuksien perustelun osalta eklektistä tai pluralistista kantaa samoin kuin esimerkiksi Jeremy Waldron (Waldron 2015).

On syytä myös huomioda, että syyni irtautua poliittisesta ihmisoikeuskäsityksestä perustuu käsitykseeni postmodernistisen, strukturalistisen tai konstruktivistisen ihmiskäsityksen ja tieteenfilosofian ongelmallisuudesta silloin, kun se ylittää oman pätevyysalueensa ja esittää väitteitä, joiden totuusarvon arvioiminen kuuluu pikemminkin muiden tieteiden, esimerkiksi kognitiotieteen, kognitiivisen neurotieteen, käyttäytymisgenetiikan tai evoluutiopsykologian, kuin yhteiskuntateorian tai filosofian piiriin. Käsittelen aihetta täsmällisemmin tutkimusetiikkaa käsittelevässä osiossa. Tieteenfilosofisesti tutkielmani kulkee siten postmodernismin kriitikkojen, kuten Michel Foucault'n kanssa jo 1971 ihmisluonnosta keskustelleen kielitieteilijä Noam Chomskyn (2006) ja postmodernistista tieteenfilosofiaa ja ihmisen virheellistä käsittämistä ”tyhjänä tauluna” kritisoineen kognitiotieteilijä Steven Pinkerin (2002) viitoittamaa tietä. Niinpä se on myös mahdollista altistaa empiiristä tutkimusta painottavan tieteenfilosofian kritiikille. Haluan kuitenkin todeta, etten millään tavoin ajattele, että luonnontieteellinen näkökulma tarjoaisi tyhjentävän näkemyksen ihmisestä (enkä usko Pinkerinkään ajattelevan niin). Ymmärryksen mukaan ihmisen elämä perustuu ensisijaisesti biologiaan, mutta ihmisyyden kokonaisuuteen kuuluvat välttämättöminä osina sosiaalinen ja yhteiskunnallinen ulottuvuus sekä psyykkisen kehityksen prosessi, joka on väistämättä kietoutunut sekä biologiaan että ihmisen sosiaaliseen ulottuvuuteen (Engel 1977).

Tutkielmassani tarkastellaan kriittisesti ensisijaisesti Jack Donnellyn ihmisoikeusfilosofista teoriaa sekä lyhyesti Judith Butlerin edustamaa queer-teoriaa. Aineiston ja menetelmän kannalta tällä on kaksi seurausta. Ensinnäkään jyrkkää erottelua aineiston ja teorian välillä ei voida tehdä: aivan korkeintaan Donnellyn ihmisoikeusfilosofia (”aineisto”) pyritään sijoittamaan tiettyyn osaan ihmisoikeusfilosofista keskustelua (”teoria”). Toiseksi tutkielmassani ei sen teoreettisen luonteen vuoksi käytetä mitään tiettyä yhteiskuntatieteellistä menetelmää, ellei sellaiseksi lasketa argumenttien kriittistä tarkastelua. Tarkastelen Donnellyn ihmisoikeusfilosofisia sekä Judith Butlerin argumentteja ihmisen sukupuolisuudesta. Kritikoin heitä erityisesti Chris Brownin ja Martha Nussbaumin inspiroimana. Ohjaavana periaatteena kritiikissäni on se, mitä erilaiset ihmisoikeusfilosofiset positiot voisivat tarkoittaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien ihmisoikeusaseman kannalta.

1.4 Aiempi tutkimus

Tutkielmassani esitän, että modernilla, naturalistisella ihmisoikeuskäsityksellä voisi olla tarjottavaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien käsittämisessä ihmisoikeuksina. Olisi kuitenkin täysin virheellistä väittää, etteikö seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ei olisi käsitelty aikaisemminkin jonkinlaisen naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen näkökulmasta. Itse asiassa mahdollisia esimerkkejä lienee lähes loputtomiin – siis regressiivisiä esimerkkejä. George W. Dent (2011) perustelee kirjoituksessaan *Straight Is Better: Why Law and Society May Legitimately Prefer Heterosexuality* eri tavoin ihmisen biologisiin ominaisuuksiin vedoten, kuinka homoseksuaalien vanhemmuus on huonompaa kuin heteroseksuaalinen, homoseksuaalinen välinen romanttinen rakkaus on vähempiarvoisempaa kuin heteroseksuaalien, eivätkä samansukupuolisten avioliitot eivät kestä yhtä hyvin kuin erisukupuolisten ja niin edelleen. Mikko Väisänen (2009) viittaa pro gradu -työssään paavi Benedictus XVI:hin, jonka mukaan luonnollinen perhe perustuu miehen ja naisen väliseen avioliittoon.

Normatiiviset lähtökohtani huomioiden olen kuitenkin tarkalleen ottaen kiinnostunut vain sellaisista tutkimusnäkökulmista, jossa pyritään ymmärtämään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ihmisoikeuksina tai vähintään tavoiteltavina

moraalisina hyvinä (tätä tarkoittaa tutkielmassa käyttämäni sana progressiivinen). Koska seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksiin taantumuksellisesti suhtautuvilla naturalistisilla käsityksillä on länsimaissa pitkä historia, ei liene ihme, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia on ollut houkutus tutkia naturalististen ihmisoikeuskäsityksen juuria myöten kiistävistä, postmodernistisista, strukturalistisoista tai konstruktivistista näkökulmista. Pinkerin (2002) mukaan postmodernistit ja relativistit eivät ole hyökänneet totuutta ja objektiivisuutta vastaan tietoteoreettisesta uteliaisuudesta vaan siksi, että näin on yritetty romahduttaa pohja rasistien, seksistien ja homofoobikkojen teorioilta. Yksi esimerkki tällaisesta hyökkäyksestä on Butlerin edustama queer-teoria, jota käsittelen jäljempänä tarkemmin.

Konstruktivistien valitsemassa metodologiassa kyse voi osittain olla myös siitä, mitä pidetään kiinnostavana selittämisen kohteena. Donnelly ja Bobbio eivät kumpikaan varsinaisesti priorisoi kysymystä ihmisoikeuksien filosofisesta luonteesta: Donnelly toteaa keskittyvänsä ihmisoikeuksien politiikan teoriaan, ei niihin liittyvään moraaliteoriaan (Donnelly 2013). Bobbio taas esittää, että ihmisoikeuksia koskeva fundamentaalinen ongelma on niiden turvaaminen, ei niinkään niiden oikeuttaminen, eikä tämä ongelma ei ole filosofinen, vaan poliittinen (Bobbio 1996). Tämä on johdonmukaista, sillä sekä Donnellyn että Bobbion voi nähdäkseni katsoa edustavan poliittista käsitystä ihmisoikeusfilosofiasta. Molempien ajattelua ja mahdollisia ihmisoikeusfilosofisia perusteita tälle käsitykselle ja tutkimuspainotukselle käydään läpi tutkielman käsittelyluvussa.

Esimerkkinä politiikan muutokseen keskittyvästä tutkimuksesta Suomessa voisi pitää Väisäsen (2009) pro gradu -tutkielmaa. Väisäsen tutkielmassa selvitetään konstruktivistisella otteella, kuinka YK:n ihmisoikeusvaltuutettu ja hänen toimistonsa pyrkivät vaikuttamaan kansainvälisten ihmisoikeusnormien sosiaaliseen rakentumiseen niin, että ne sisältäisivät myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet (Väisänen 2009). Pidän tällaista tutkimusta arvokkaana. Martti Koskenniemi on todennut, että ”mitä tahansa filosofit sanovatkaan, oikeuksien sosiaalinen merkitys muodostuu tyhjentävästi laillisten oikeuksien sisällöstä sekä institutionaalisesta politiikasta, joka antaa niille merkityksen ja soveltamisalan” (Koskenniemi 2011). Koskenniemen ajatus voidaan hyväksyä mallina siitä, miten ihmisoikeuslainsäädäntö vaikuttaa politiikkaan käytännössä. Kuitenkaan sen, mitä filosofit sanovat, ei tarvitse

olla sentään tarvitse olla merkitykseltään ”mitä tahansa” (*whatever*). Pidän kysymystä ihmisoikeuksien filosofisesta luonteesta kiinnostavana. Ajattelen samoin kuin Waldron (Waldron 2015), että asioiden entistä syvällisempi ymmärtäminen on merkityksellistä itsessään, vaikka siitä ei olisi ilmeistä tai välitöntä käytännön hyötyä – myös ihmisoikeusfilosofiassa.

Lähimpänä progressiivista, naturalistista ihmisoikeuskäsitystä lienee Martha Nussbaumin kontribuutio kykyteoriaan (*capability theory*). Vaikka kykyteoriaa tuleekin pitää ihmisoikeuksia laajempänä, inhimillisen hyvinvoinnin edistämiseen liittyvänä normatiivis-teoreettisena kehyksenä (Robeyns 2016) katsoo Nussbaum oman versionsa kykyteoriasta olevan yksi tapa lähestyä ihmisoikeuksia (Nussbaum 2007; Nussbaum 2011). Nussbaumin lista kymmenestä keskeisestä kyvystä (*central capability*) ottaa huomioon seksuaalisen suuntautumisen erot (Nussbaum 2011). Samoin Nussbaum on käsitellyt seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia jo ainakin yli kaksikymmentä vuotta (Nussbaum 1999a). Nussbaum ei kuitenkaan ole lähestynyt seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia tarkastelemalla niitä systemaattisesti erilaisista ihmisoikeusfilosofisista näkökulmista. Tällaisen projektin ensi askelten hahmottelemiselle voi siten ajatella olevan tilausta.

1.5 Käsitteiden määrittely

1.5.1 Ihminen

Koska tutkielmassani otetaan vakavasti naturalistinen ihmisoikeuskäsitys, jossa ihmisen luonnolla katsotaan olevan ainakin epäsuora merkitys ihmisen oikeuksille, on relevanttia määritellä, mitä tässä tutkielmassa tarkoittaa sana ”ihminen”.

Ihmisyyttä voidaan tarkastella evolutionaarisena jatkumona ajassa taakse- ja eteenpäin. Paleoantropologit käyvät debattia siitä, kuinka monta kymmentä tuhatta vuotta sitten aivojensa rakenteelta ja käytökseltään nykyisen kaltaisia ihmisiä voi katsoa ollen olemassa ja siitä, onko kehitys tapahtunut *homo sapiens* -ihmisajissa tapahtuneena kognitiivisena hyppäyksenä (Klein 1995) vai asteittaisena prosessina (McBrearty & Brooks 2000). Samalla ei ole varmaa, että *homo sapiens* selviäisi edes lähitulevaisuudessa elinvoimaisena lajina, vaikka ihmisen sivilisaatio selviäisi sodista, luonnonkatastrofeista tai kulkutaudeista. Yuval Noah Harari (2015; 2016) arvioi, että

homo sapiens -lajin elinkaari aikanaan päättyy, kun ihmiset parantelevat itseään meille tunnistamattomiksi tai kun tekoäly korvaa ihmisen.

Tutkielman kannalta ihmisen täsmällisellä evoluutiohistorialla tai hypoteettisilla tulevaisuusvisioilla ei kuitenkaan ole erityisen suurta merkitystä. Mikäli hahmotamme seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen valossa, voimme ajatella niiden olevan oikealla abstraktion tasolla relevantteja vähintään koko sillä ajanjaksolla, jossa modernin ihmisen kaltaisia olentoja on olemassa. Ihminen tarkoittaa tässä tutkielmassa modernia *homo sapiens* -lajia.

1.5.2 Ihmisoikeudet

Ihmisoikeudet tarkoittavat tässä tutkielmassa kahta eri asiaa, joista jälkimmäinen jakautuu vielä kahteen sen mukaan, liikutaanko poliittisen vai naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen piirissä.

Ensimmäiseksi *positiiviset ihmisoikeudet* tarkoittavat filosofisesta lähtökohdasta riippumatta sopimusteksteihin kirjattua kansainvälistä lainsäädäntöä, joka määrittelee ihmisoikeudet ja niiden sisällön. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (UDHR, YK 1948) on luonteeltaan muita ihmisoikeussopimuksia inspiroiva julistus, ei itsessään sitova sopimus. Varsinaisia laillisesti sitovia sopimuksia ovat esimerkiksi Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus, YK 1966), Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus (TSS-sopimus, YK 1966) sekä muut voimassa olevat ihmisoikeussopimukset kuten Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (YK 1979), Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (YK 1984), Yleissopimus lasten oikeuksista (YK 1989) ja niin edelleen.

Kuten Bobbio toteaa, ihmisoikeusfilosofiassa kiinnostavimman ryhmän oikeuksia muodostavat kuitenkin ne oikeudet, jotka eivät vielä ole osa positiivista lakia – eli juristien toimintakenttää (Bobbio 1996). Kysymys siitä, mitkä ihmisoikeudet lasketaan ”uusiksi” on keskeinen ongelma ihmisoikeusfilosofiassa (Cruft ym. 2015b). Yleisesti ottaen suhtautuminen tällaisiin oikeuksiin riippuu siitä, lähestytäänkö ihmisoikeuksia poliittisen vai naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen näkökulmasta (ks. määritelmä alla).

Tässä tutkielmassa kutsun ihmisoikeuksia, joita yksi tai useampi ihminen pitää ihmisoikeuksien kaltaisina ihmisarvoisen elämän edellytyksinä siitä huolimatta, että niitä ei ole kirjattu positiiviseen kansainväliseen lainsäädäntöön *heikoiksi ihmisoikeuksiksi* (poliittinen ihmisoikeuskäsitys) tai *luonnollisiksi ihmisoikeuksiksi* (naturalistinen ihmisoikeuskäsitys). Heikko ihmisoikeus on Bobbion (1996) ehdottama nimitys tällaisille oikeuksille. Termi ”luonnollinen ihmisoikeus” on oma ehdotukseni: käyttämällä sanaa ”luonnollinen” pyrin huomiomaan käsitteen implikoiman naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen ja liittämään sen ideahistoriallisesti valistuksen ajan luonnonoikeusajatteluun (Simmons 2015; Waldron 2015); toisaalta puhumalla ”ihmisoikeuksista” tarkennan, että kyse on nimenomaan moderniin, ihmisoikeusfilosofiseen debattiin sisältyvästä käsityksestä.

Käsitteiden eroja voi havainnollistaa palaamalla yllä mainittuun Hillary Clintonin puheeseen Genevessä 2011. Mitä täsmälleen tarkoittaa väite, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet ovat ihmisoikeuksia? Ihmisoikeudet voivat Clintonille tarkoittaa joko heikkoja ihmisoikeuksia tai luonnollisia ihmisoikeuksia riippuen Clintonin ihmisoikeusfilosofisesta positioista. Mikäli Clinton edustaa poliittista ihmisoikeuskäsitystä, Clinton tarkoittaa yksiselitteisesti, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet ovat heikkoja ihmisoikeuksia. Mikäli Clinton edustaa naturalistista ihmisoikeuskäsitystä, jää hänelle harkittavaksi, missä määrin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet ovat heikkoja ihmisoikeuksia ja missä määrin luonnollisia ihmisoikeuksia, koska pluralistinen, naturalistinen ihmisoikeuskäsitys voi itse asiassa sisältää molempia. Ihmisoikeuskäsityksestä riippumatta pelkkä Clintonin toteamus ei kuitenkaan tietenkään vielä muuta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia positiivisiksi ihmisoikeuksiksi. Tämä voi tapahtua vain kansainvälisten ihmisoikeusnormien rakentumisen ja sitä seuraavan kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön muutoksen kautta.

1.5.3 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt tarkoittavat tässä tutkielmassa muita kuin heteroseksuaaleja eli esimerkiksi homoseksuaaleja, biseksuaaleja, panseksuaaleja ja aseksuaaleja ja niitä ihmisiä, joiden sukupuolisuuden synnynnäinen fysiologia ja sukupuoli-identiteetti poikkeavat toisistaan (transsukupuolisuus) tai joiden biologista sukupuolta ei voida yksiselitteisesti määritellä mieheksi tai naiseksi

(intersukupuolisuus) sekä niitä ihmisiä, jotka eivät identifioitu mies- tai naissukupuoleen (muunsukupuolisuus). Sisällytän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen käsitteeseen myös ne, jotka suhtautuvat kriittisesti seksuaalisuuteen ja sukupuolisuuteen liittyviin identiteettikategorioihin (queer).

Toisinaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä käytetään erilaisia, kokoavia kirjainlyhenteitä, kuten LGBT (Human Rights Watch) tai HLBTIQ (Seta). Kirjainlyhenteet kuitenkin elävät: niihin saatetaan perustellusti tehdä uusia lisäyksiä, kun ymmärrys seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolisuuden kirjosta kehittyy. Joskus kirjaimia lisätään tai pudotetaan sen mukaan, mihin ryhmiin täsmälleen halutaan viitata. Tässä tutkielmassa sisällytän kaikki edellä mainitut sekä mahdolliset vielä toistaiseksi puutteellisesti tunnistetut ryhmät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen käsitteeseen. Englannin kielessä voidaan muodostaa vielä tiiviimpi ilmaisu ”sexual minority”. Koska kuitenkin suomenkielinen ilmaisu ”seksuaalivähemmistö” on vakiintunut tarkoittamaan erityisesti seksuaalista suuntautumista (Seta), käytän tässä tutkielmassa termiä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt.

1.5.4 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet

Ei ole olemassa yhtä ainutta ja oikeaa luetteloa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksista. Oikeuksia määrittelee ja oikeusvaateita esittää kirjava joukko kansalaisjärjestöjä, ja niihin vaikuttaa historiallinen ajankohta ja paikka. Asian kirjavuuden vuoksi en edes yritä tässä tutkielmassa esittää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksista tyhjentävää listaa. Tutkimukseni tarkoituksen kannalta yleinen hahmo näistä oikeuksista on riittävä.

Kirjallisuudessa usein viitatus mallin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien historiallisesta kehityksestä on esittänyt Kees Waaldijk. Waaldijk (1994) on kuvannut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien kehittymistä Euroopassa seuraavasti. Oikeuksien nollatilanteessa homoseksuaaliset suhteet on kielletty. Tästä edetään 1) seksuaalisten suhteiden dekriminisaatioon, 2) suojaikärajan yhdenmukaistamiseen, 3) syrjinnän vastaisen lainsäädännön säätämiseen ja 4) laillisesti merkityksellisen parisuhteen tunnustamiseen. Mallin kirjoittamisaikana viides vaihe eli 5) samansukupuolisten vanhemmuus oli juridisessa mielessä vasta hypoteettinen vaihe (oletettavasti tuolloinkin sateenkaariperheitä oli tosiasiallisesti jo olemassa). Waaldijkin

näkökulma on maantieteellisesti rajallinen kuvatessaan lainsäädännön kehitystä Euroopassa, mutta oikeuksien asteittaiseen etenemiseen perustuva malli voi kuitenkin olla myös globaalista näkökulmasta hyödyllinen: Lucas Ramon Mendos (2019) kuvaa edellä mainitussa ILGA:n raportissa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvien oikeuksien kehitystä seuraavissa kategorioissa: kriminalisaatio (*criminalization*), rajoittaminen (*restriction*), suojeleminen (*protection*) ja tunnustaminen (*recognition*).

Koska tutkielmani tarkoituksena on tarkastella seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen valossa, noudatan toisenlaista, juuri tähän analyysiin sopivaa temaattista jakoa: 1) *olemassaolon oikeudet* 2) *yhdenvertaisuusoikeudet* ja 3) *oikeudet, jotka koskevat erityisesti tai pelkästään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä*.

UDHR:n 3. artiklan mukaan ihmisillä on oikeus elämään, vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen (YK 1948). Elämää ja olemassaoloa pidetään yleisesti moraalisenä hyvänä, ja vaikka tähän liittyy omat kiinnostavat filosofiset keskustelunsa, jaan tämän oletuksen. En kuitenkaan itse viittaa olemassaololla mihin tahansa elämään, vaan elämään, jota voidaan pitää inhimillisesti arvokkaana eli jossa esimerkiksi toteutuvat Nussbaumin luettelemat kymmenen keskeistä kykyä (Nussbaum 2011). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeus olemassaoloon ei tässä valossa ole historiallinen itsestäänselvyys. Seuraavassa on esimerkkejä yhteiskunnan toimista, joita voidaan pitää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen olemassaolon oikeuden kieltämisenä (yhteiskunnan kieltämä kyky sulkeissa): valtion osallistuminen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaan väkivaltaan tai haluttomuus puuttua siihen (kyky 1, kyky 3), rangaistukset seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen keskinäisestä seksuaalisesta kanssakäymisestä (kyky 3), seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen pitäminen hyväksyttävänä syrjintäperusteena (kyky 7, kyky 10), seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevan tiedon rajoittaminen (kyky 4) sekä sukupuolen korjaamisen estäminen tai hankaloittaminen (kyky 3). Kykyteorian ei kuitenkaan tarvitse olla riittävä: tutkielman pohdintaluvussa käsitellään muita, tarkoittamaani olemassaolon oikeuteen liittyviä, naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen mukaisia ihmisoikeusfilosofioita.

Termiä *yhdenvertaisuusoikeudet* on inspiroinut Libby Adlerin (kriittinen) huomio

seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisten oikeuksien diskurssista. (Adler 2018). Yhdenvertaisuusoikeuksilla tarkoitan sellaisia siviilioikeuksia, jotka luovat yhteiskunnassa oikeuksia heteroseksuaaliselle enemmistölle mutta eivät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille. Näistä keskeisimpiä lienevät UDHR:n 16. artiklassa mainittu oikeus solmia avioliitto ja oikeus perustaa perhe (Yhdistyneet kansakunnat 1948). Naturalistinen ihmisoikeuskäsityksen mukainen argumentointi voi tässä suhteessa perustua yhdenvertaisen kohtelun vaatimukseen (edellä mainittu Nussbaumin kyky 7). Toiseksi yhteiskunnallisesta konfiguraatiosta riippuen siviilioikeudet myös käytännössä kytkeytyvät muihin oikeuksiin, joista monet kylläkin sopivat naturalistiseen ihmisoikeuskäsitykseen. Esimerkiksi Japanissa laillisesti tunnustamattoman parisuhteen osapuoli ei voi ottaa kantaa sairastuneen kumppaninsa sairaalahoitoihin (edellä mainittu Nussbaumin kyky 1) (Amnesty 2017). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kannalta merkittäviä oikeuksia, jotka koskevat toisinaan myös seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden enemmistöjä, ovat oikeus yhteisadoptioon⁵ ja mahdollisuus keinohedelmöitykseen. Kysymys siitä, tulisiko ihmisellä varsinaisesti olla oikeus vanhemmuuteen, on kuitenkin juridisesti vaikeampi kuin ensi silmäyksellä vaikuttaisi (Boivin & Pennings 2005; Maclean 2005).

Lienee myös joukko sellaisia oikeuksia, jotka koskevat erityisesti tai pelkästään seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöjä. Näitä oikeuksia ovat selvästi esimerkiksi samansukupuolisen parin yhteisvanhemmuuteen- tai huoltajuuteen liittyvät oikeudet, sekä oikeus muuttaa laillista sukupuoltaan. Kysymystä siitä, tulisiko ihmisellä olla oikeus pitää seksuaalisuutensa ja sukupuolisuutensa omana tietonaan, on käsitelty esimerkiksi Timothy F. Murphy (1994). UDHR:n 26. artiklan mukaan opetuksen on pyrittävä ihmisen persoonallisuuden täyteen kehittämiseen (Yhdistyneet kansakunnat 1948). Siinä hypoteettisessa tulevaisuusskenaariossa, jossa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksista säädettäisiin kansainvälisessä sopimuksessa, voisi kenties ajatella, että tämä UDHR:n artikla voisi inspiroida toistaiseksi kuvitteellista oikeutta saada opetuksessa tieteeseen perustuvaa tietoa seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden kirjosta.

⁵ Ranskassa samansukupuolisten parien yhteisadoptio tuli mahdolliseksi vuonna 2013. Ranskan perustuslakineuvosto (Conseil constitutionnel) ei kuitenkaan katsonut, että yhteisadoption mahdollistavassa lailla oleellista olisi vanhempien oikeus saada lapsi. Perustelussa oli oleellista yhdenvertaisuus sekä lapsen paras etu (Sperti 2019).

Queer-teoreetikko Libby Adler väittää, että yhdenvertaisten oikeuksien diskurssi jättää huomiotta intersektionaaliset ulottuvuudet, kuten yhteiskuntaluokan ja rodun, joilla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä saatetaan syrjiä (Adler 2018). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien puolestapuhujien tulisi Adlerin mukaan keskittyä nykyistä enemmän distributiiviseen oikeuteen (Adler 2018): pitäisi huomioida seksuaali- ja sukupuolivähemmistöissä korostuva nälkä, kodittomuus ja muu taloudellinen marginalisaatio (Adler 2018). Adlerin huomiot ovat tärkeitä, sillä sen voi tulkita muistutuksena siitä, ketkä meistä oikeastaan kaikkein eniten tarvitsevat ihmisoikeuksia. Jotkut queer-teoreetikot kyseenalaistavat tietyt yhdenvertaisuusoikeudet juuriaan myöten: saatetaan pitää esillä avioliittoinstituution ongelmallisuutta sen sijaan, että korostettaisiin samansukupuolisten parien avioliitto-oikeutta (ks. esim. LaSala 2007).

1.5.5 Ihmisoikeusfilosofioiden luokittelu

Cruftin, Liaon ja Renzon toimittaman kirjan *The Philosophical Foundations of Human Rights* (2015a) alkuluvussa ihmisoikeusfilosofiat jaetaan kahteen eri käsitykseen, poliittiseen ihmisoikeuskäsitykseen ja naturalistiseen ihmisoikeuskäsitykseen (Cruft ym. 2015b). Tässä ei ole tarkoituksenmukaista esittää ihmisoikeuskäsityksen välillä käytävää akateemista debattia sekä käsitysten mahdollisia vahvuuksia ja heikkouksia – tätä käydään tarkemmin läpi tutkimusetiikassa sekä tutkielman käsittely- ja pohdintaluvussa – joten esitän tässä vain käsitysten pääpiirteet.

Cruft, Liao ja Renzo (2015b) esittävät, että naturalistinen ihmisoikeuskäsitys nojaa Hugo Grotiuksen (1583-1645), Samuel Pufendorfin (1632-694) ja John Locken (1632-1704) formuloimaan luonnollisten oikeuksien perinteeseen. Ihmisoikeudet perustuvat valistuksen sekulaariin perintöön, jossa katsotaan ihmisoikeuksien perustan olevan ihmisyydessä. Naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen mukaan ihmisoikeudet ovat moraalisia oikeuksia, jotka kuuluvat kaikille ihmisille kaikkina aikoina ja kaikissa paikoissa heidän ihmisyytensä ansiosta, ja velvollisuuden oikeuksien toteutumisesta kantavat kaikki siihen kykenevät ihmiset oikeissa olosuhteissa (Cruft ym. 2015b).

Poliittisen ihmisoikeuskäsityksen mukaan ihmisoikeudet on parasta käsittää niiden moderniin, kansainväliseen poliittiseen käytäntöön liittyvässä valossa. John Rawlsin

mukaan ihmisoikeudet määräävät rajat yhteiskunnan sisäiselle autonomialle: Rawlsin mukaan ihmisoikeuksien loukkaaminen on peruste ulkopuolisten toimijoiden puuttumiselle taloudellisin tai poliittisin sanktioin, tai jopa pakkokeinoin (Rawls 1999). Keskeisesti Rawlsin teoria oikeuttaa ihmisoikeudet päinvastaisesta suunnasta kuin naturalistinen ihmisoikeuskäsitys. Naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen mukaan eri kulttuurit ovat päässeet tai niiden pitäisi päästä yhteisymmärrykseen ihmisoikeusnormeista siksi, että ne muodostavat universaalin, moraalisen järjestyksen, joka on sitova riippumatta siitä, hyväksytäänkö vai hylätäänkö se jossakin kulttuurissa. Sen sijaan Rawlsin teorian mukaan juuri se, että eri kulttuurit ovat päässeet riittävään yhteisymmärrykseen ihmisoikeusnormeista, luo perustan niiden auktoriteetille (Cruft ym. 2015b). Käsittelen neljännessä luvussa mahdollisuuksia muodostaa synteesi, jossa poliittinen ihmisoikeuskäsitys sisältyy naturalistiseen ihmisoikeuskäsitykseen.

Tutkielmani kannalta tärkeintä on ymmärtää, mihin ihmisoikeusfilosofiseen haaraan Donnelly tulisi sijoittaa. Pidän Donnellyä poliittisen ihmisoikeuskäsityksen edustajana. Tällaisessa Donnelyyn luokittelussa lienee syytä huomioida, että Marie-Bénédicte Dembour on esittänyt ihmisoikeusfilosofioiden jakoa luonnolliseen-, deliberatiiviseen-, diskursiiviseen- ja protestikoulukuntaan, ja jostakin syystä Dembour sijoittaa Donnelyyn luonnolliseen koulukuntaan (Dembour 2010). Tutkielman käsittelyluvussa perustelen, miksi tämä on mielestäni virheellinen käsitys. Donnelly näyttää sopivan Dembourin omassakin luokittelussa parhaiten pikemminkin deliberatiiviseen tai diskursiiviseen käsitykseen, joista jälkimmäiseen Dembour tosin liittää Donnellyyn sopimattoman, nihilistisen arvolutauksen. Koska Dembourin yleistykset pikemminkin johtavat harhaan kuin kiteyttävät oleellisen, ehdotan Dembourin mallin hylkäämistä.

1.6 Tutkimuseettisiä huomioita

Koska tutkielmassani ei käsitellä kyselytutkimukseen perustuvaa aineistoa, ei ole tarpeen käsitellä näihin liittyviä tyypillisiä tutkimuseettisiä kysymyksiä. Sen sijaan mahdolliset tutkimuseettiset kysymykset liittyvät teoriakirjallisuuden käsittelyyn sekä tästä tehtäviin johtopäätöksiin. Käsittelen kolme asiaa. Ensinnäkin poliittinen ihmisoikeuskäsitys ja naturalistinen ihmisoikeuskäsitys näyttävät sitoutuvan hyvin erilaisiin antropologisiin ja tieteenfilosofisiin lähtökohtiin. Näistä pidän naturalistista ihmisoikeuskäsitystä lähempänä nykyistä tieteellistä käsitystä ihmisyydestä kuin niitä poliittisia ihmisoikeuskäsityksiä, jotka kieltävät universaalin ihmisluonnon

olemassaolon. Toiseksi sekä poliittisen ihmisoikeuskäsityksen että naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen pohjalta voi esittää haasteen sille, mitä seurauksia valitulla ihmisoikeuskäsityksellä voisi olla ihmisoikeuksien aseman tai niiden käytännön toteutumisen kannalta. Kolmanneksi seksuaalisuuteen ja sukupuolisuuteen liittyy tärkeitä eettisiä kysymyksiä.

Poliittisen ihmisoikeuskäsityksen taustalla on usein, joskaan ei loogisesti välttämättä, tieteenfilosofinen skeptisyys sen suhteen, mitä voimme ylipäättään sanoa ihmisestä. Skeptisyyden taustalla voi pitää Michel Foucaultin edustamaa postmodernia, strukturalistista tai konstruktivistista ajattelua. Foucault ilmaisee antropologisen käsityksensä selkeästi vuoden 1966 haastattelussa: samoin kuin Nietzsche aikanaan totesi Jumalan kuolleeksi, voidaan nyt todeta ihmisen kuolema⁶ (Foucault 1966). Sosiologian perustajahahmo Emile Durkheim (1858-1917) piti yksilön luonnetta materiaalina, jonka yhteiskunta muovaa. Durkheimin mukaan yhteiskunnalliset faktat olisikin selitettävä toisilla yhteiskunnallisilla faktoilla, ei yksilön luonteella (Pinker 2002). Suomalaisista oikeusoppineista Martti Koskenniemi sijoittaa itsensä samaan durkheimilaiseen, foucault'laiseen ja bobbiolaiseen antropologisen perinteeseen todetessaan, että ajatukset ihmisen luonnosta ovat illuusioita (Koskenniemi 2011). Samaan aateperinteeseen voi sijoittaa myös Donnellyn: en pidä sattumana, että Donnelly, Bobbio ja Butler julkaisivat keskeisimmät monografiansa⁷ juuri 1980 ja 1990-lukujen taitteessa, jolloin foucault'laiset näkökulmat olivat yhteiskuntatieteessä vielä voimissaan.

Uutista ihmisen kuolemasta on pidettävä liioiteltuna. Parhaan nykyisen kognitiotieteen, kognitiivisen neurotieteen, käyttäytymisgenetiikan ja evoluutiopsykologian valossa väite ihmisluonnon illusorisuudesta⁸ on vanhentunut (ks. esim. Pinker 2002). Ellei artikuloida hyvin selvästi, mitä (esimerkiksi jollakin tavalla naiivin essentialistista)

⁶ Foucaultin mukaan Jumalan kuolema ei merkinnyt poliittisen ja moraalisen keskustelun loppua, eikä tätä välttämättä tarkoita ihmisenkään kuolema (Foucault 1966). Foucaultin viimeinen väite saattaa pitää paikkansa. Oletus ihmisluonnosta ei liene looginen edellytys kaikelle järkevälle poliittiselle ja moraaliselle keskustelulle.

⁷ Donnellyn *Universal Human Rights in Theory and Practice* julkaistiin vuonna 1989, Bobbion *L'età dei diritti* (The Age of Rights) vuonna 1990 ja Butlerin *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* vuonna 1990.

⁸ Michal Lewis on yrittänyt korjata postmodernia ihmiskäsitystä huomioimalla, että sentään ihmisen ei-determinoitu luonne kytkeytyy ihmisen biologiaan: ihminen syntyy maailman avuttomana eikä pärjäisi luonnossa ilman kulttuuria (Lewis 2018). Ihminen on tässäkin käsityksessä kuitenkin edelleen Steven Pinkerin kritisoima ”tyhjä taulu”.

käsitystä ihmisyydestä pidetään illuusiona, väitetä on tarkasteltava parhaan nykytiedon vastaisena, ja tällaisten käsitysten huoletonta laukomista tutkimuseettisesti ongelmallisena.

Pinker tuo esiin, että moderni tiede on rakentanut siltaa biologian ja kognition välille: kognitiotieteen komputationaalisen mielen teoria selittää ihmisen toimintaa neurobiologisilla rakenteilla – niinpä vaikka tavat ilmaista tunteita riippuvat kulttuurista, ovat tunteiden muodostumisen mekanismit kaikkialla oleellisesti samat (Pinker 2002). Kognitiivinen neurotiede taas on kytkenyt ihmisen mielen aivokudosten fysiologisiin tapahtumiin ja kyseenalaistanut käsityksen, että aivoja ohjailisi jokin niiden ulkopuolinen minuus tai että aivot itsessään olisivat ”tyhjä taulu” (Pinker 2002). Käyttäytymisgenetiikka on onnistunut esimerkiksi kaksostutkimuksilla osoittamaan ihmisen perimän vaikutusta ihmisen käyttäytymiseen ja evoluutiopsykologia pyrkii selittämään ihmisen käyttäytymistä sillä, millaisia paineita evoluutio loi ihmisen psykologialle (Pinker 2002). Pinker arvioikin, että ihmistieteet ovat alkaneet nähdä hyödyntää hypoteesia evoluutiossa kehittyneestä monimutkaisesta, universaalista mielestä: Pinker viittaa Donald Browniin, joka on selvittänyt ihmisen kulttuurien universaaleja piirteitä (Pinker 2002; Brown 1991).

Koska naturalistiset ihmisoikeuskäsitykset ovat paremmin linjassa parhaan tieteellisen tiedon kanssa kuin ne poliittiset ihmisoikeuskäsitykset, jotka kieltävät ihmisluonnon olemassaolon, eivät niiden tutkimuseettiset ongelmat suoranaisesti liitty käsitykseen ihmisestä – paitsi toki niissä tapauksissa, kun ne perustuvat vanhentuneeseen, puutteelliseen tai väärään tietoon. Vakavimmat ongelmat aiheuttavat ihmiskäsityksistä tehtävät regressiiviset johtopäätökset.⁹ Bobbio väittää, että ihmisluonnon kaltaisen absoluuttisen periaatteen pitäminen ihmisoikeuksien perustana itse asiassa haittaisi ihmisoikeuksien toteutumista (Bobbio 1996). Edellä esiteltiin jo kahta regressiivistä johtopäätöstä. Esimerkiksi Richard Bourke (2015) viittaa Edmund Burkeen (1765-1794), joka kritisoi Ranskan vallankumouksen luonnollisiin oikeuksiin vetoavaa julistusta painottaen sen sijaan omaa luonnonoikeudellista käsitystään, missä

⁹ Pinker kuitenkin toteaa, että on virheellistä väittää taantumuksellisen johtopäätösten vaaran liittyvän jotenkin erityisesti juuri oletukseen ihmisluonnosta: sekä oletus ihmisluonnosta että sen kieltäminen voivat tarjota yhtä hyvät perusteet tuhota miljoonia ihmisiä keskitysleireillä Natsi-Saksasta Neuvostoliittoon, Kiinaan ja Kambodžaan (Pinker 2002).

korostuivat julistusta selkeämmin kansalaisoikeuksien sijaan omistusoikeudet. Toisaalta poliittiselle ihmisoikeuskäsitykselle voidaan esittää vastaava haaste: jos ihmisoikeudet ovat vain yhteinen sopimus, miksi niiden, jotka epäilevät kyseisten käsitysten hyötyä, tulisi katsoa tarpeelliseksi noudattaa niitä (Brown 2013)?

Ihmisen luonnosta tehtävät suorat, eettiset johtopäätökset ovat naturalistisia virhepäätelmiä, enkä tutkielmassa ehdota sellaisten tekemistä. Katson kuitenkin Chris Brownin tavoin, että ihmisoikeudet voidaan epäsuorasti kytkeä ihmisluontoomme, ja ihmisen universaaleja piirteitä on mahdollista tutkia empiirisen tieteen menetelmillä (Brown 2013). Naturalististen ihmisoikeuskäsitysten mahdollisia muita eettisiä ongelmia, kuten nurkkakuntaisuutta, spesismiä, liberaalia imperialismia sekä joko niiden muodostamaa riittämätöntä tai ylitsepursuavaa listaa ihmisoikeuksista, käsitellään jäljempänä tutkielmassa.

Viimeiseksi haluan tuoda esiin, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien puolestapuhujat ymmärrettävästi pitävät esillä oikeuksien ja vapauksien laajentumista. Tästä seuraa, että keskustelussa korostuu vastuun sijaan vapaus. Liberaalin seksuaalietiikan periaatteet, jotka rajoittavat seksuaalista vapautta, kuten Tommi Paalasan väitöskirjassaan (2015) kuvaamat vahinkoperiaate ja suostumus, toisin sanoen seksuaalieettiset vastuukysymykset, pätevät tietenkin niin heteroseksuaalisen enemmistön kuin myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen osalta. Niinpä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien toteutuminen ei siten tuo seksuaalietiikkaan merkittäviä uusia kysymyksiä. Limittäisyys lienee lähes muttei aivan täydellistä: samoin kuin raskauden ehkäisyn kysymykset eivät tietenkään koske biologisesti samansukupuolisia pareja, tietyt eettiset pulmatilanteet lienevät mielekkäitä vain seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tapauksessa, kuten vaikkapa vaikea kysymys siitä, minkä ikäisenä ihmisellä tulisi olla oikeus päättää sukupuolensa korjaamisesta (Cramer, Golom, LoPresto & Kirkley 2008).

2. Donnellyn poliittinen ihmisoikeuskäsitys ja sen kritiikki

Tässä luvussa käsittelen Donnellyn ihmisoikeusfilosofiaa. Siteeraan myös Bobbiota siltä osin, kuin hänen ajattelunsa on yhteensopiva Donnellyn kanssa ja auttaa muodostamaan kappaleeseen yhtenäisen narratiivin. Aluksi käsittelen Donnellyn ja

Bobbion käsitystä ihmisoikeuksien historiallisesta rakentumisesta, heidän esittämäänsä naturalistisen ihmisoikeusfilosofian kritiikin sekä Donnellyn painotuksen UDHR:ään tiivistyvän globaalin konsensuksen merkityksestä. Koska tavoitteenani on nostaa esiin Donnellyn ihmisoikeusfilosofisen ajattelun oleelliset kohdat, tämä osa kappaleesta on lähes pelkästään Donnellyn ja Bobbion referoimista, eikä se edusta omia ajatuksiani tai mielipiteitani. Seuraavaksi teen yhteenvedon ja perustelen, miksi Donnelly pitäisi mielestäni sijoittaa poliittiseen ihmisoikeuskäsitykseen. Lopuksi referoin Chris Brownin poliittiselle ihmisoikeuskäsitykselle esittämää kritiikkiä sekä muuta mahdollista kritiikkiä.

2.1 Donnellyn käsitys oikeuksien historiallisesta rakentumisesta

Ihmiskunnan kaikkien jäsenten luonnollisen arvon ja heidän yhtäläisten ja luovuttamattomien oikeuksiensa tunnustaminen on vapauden, oikeudenmukaisuuden ja rauhan perustana maailmassa – UDHR (Yhdistyneet kansakunnat 1948)

Tämän yleissopimuksen jäsenvaltiot, katsoen että... ihmiskunnan kaikkien jäsenten synnynnäisen arvon sekä yhtäläisten ja luovuttamattomien oikeuksien tunnustaminen muodostavat vapauden, oikeudenmukaisuuden ja rauhan perustan maailmassa, tunnustaen, että nämä oikeudet johtuvat ihmisen synnynnäisestä arvosta... ovat sopineet seuraavista artikloista... TSS-sopimus (Yhdistyneet kansakunnat 1966)

Donnelly toteaa, että ihmisoikeuksien puolestapuhujat ja ihmisoikeusjulistukset ovat historiallisesti vedonneet johonkin perustaan (*foundation*), esimerkiksi UDHR:ssä mainittuun ihmiskunnan jäsenten luonnolliseen arvoon (Donnelly 2013). Myös Bobbio toteaa UDHR:n tekstin edustavan eettistä naturalismia, sillä siinä viitataan ihmisillä olevan oikeuksia puhtaasti heidän ihmisyytensä takia (Bobbio 1996).

Vaikka historia näyttäisi tukevan rationalistista narratiivia – ensin valistusajalla järkeillään visio ihmisoikeuksista universaaleina luonnollisina oikeuksina, sitten ihmisoikeudet kirjataan kansallisiksi laeiksi ja lopulta saavutetaan universaalien positiivisten oikeuksien globaali toimeenpano (Bobbio 1996) – ovat ihmisoikeudet

Donnellyn mukaan sidottuja historialliseen kontekstiinsa (Donnelly 2013). Toisin sanoen “Ihmisoikeudet ovat ihmisen sivistyksen, eivät luonnon tuottamia, sillä historialliset oikeudet ovat muovattavissa sekä alttiita muutoksille ja kasvulle” (Bobbio 1996). ja “ihmisoikeudet ovat... historiallisia oikeuksia ja nousevat siten spesifeistä reunaehdoista, joita kuvastaa uusien vapauksien turvaaminen puolustuskannalla vanhoja vallankäyttäjiä vastaan. Ne muodostuvat vähittäin, eri aikaan eivätkä ikuisiksi ajoiksi” (Bobbio 1996).

Locke kehitti ihmisoikeusteorialle keskeistä ajatusta siitä, että ihmisillä olisi oikeuksia jo syntyessään: ihmiset olivat hypoteettisessa luonnontilassa vapaita ja tasa-arvoisia¹⁰ Valistusajan teoreettiset hypoteesit luonnontilasta voidaan kuitenkin ymmärtää vastauksiksi ajan jännitteisiin (Bobbio 1996). Locke tarkasteli ihmisyyttä 1600-luvun porvari- tai kauppiasluokan näkökulmasta. (Bobbio 1996). Donnelly (2013) huomioi, että Locken aikalaiset eli valkoiset, kristityt, omaisuutta omistavat miehet halusivat samat etuoikeudet kuin aatelisto. Lopulta uudet ryhmät kuten naiset ja etniset vähemmistöt käyttivät samoja argumentteja heidän etuoikeutettua asemaansa vastaan (Donnelly 2013). Yhdysvaltojen itsenäisyystaistelun ja Ranskan vallankumousten myötä lakiin kirjatut oikeudet saivat positiivisen muodon, mutta ne olivat vähemmän kunnianhimoisia universaalin toimeenpanon osalta. Lopulta YK:n ihmisoikeusasiakirjat laajensivat ihmisoikeuksien subjektit jokaiseksi ihmiseksi maailmassa (Donnelly 2013) ja kansallisen lainsäädännön myötä saavutettiin universaalit positiiviset ihmisoikeudet (Bobbio 1996). Myös UDHR:n sisältöön kuitenkin vaikutti kirjoittajien kokemus toisen maailmansodan tragediasta (Bobbio 1996).

Historian kuluessa ihmisoikeudet ovat kehittyneet yhä tarkemmiksi: valistusajan käsitys abstraktista, rationaalisesta miehestä/ihmisestä (*man*) on saanut yhä tarkempia määritelmiä perustuen esimerkiksi ikään, sukupuoleen tai toisaalta asemaan vammaisena, lapsena, naisena, seksuaalivähemmistön edustajana. Sama pätee konkreettisiin yksilönvapauksiin kuten ajattelun-, naimisiinmenon- ja yhdistymisen

¹⁰ Käytännössä piti paikkansa Rousseau'n lausahdus: “ihminen syntyy vapaaksi, mutta on kaikkialla kahleissa” (Bobbio 1996, 15). Locke ajatteli luonnontilasta varsin toisin kuin esimerkiksi Lucretius, Cicero ysi Hobbes, joiden mukaan ihmiset olivat luonnontilassa toisaan kohtaan villieläimen kaltaisia (ks. Bobbio 1996, 40)

vapauksiin (Bobbio 1996). Niinpä kehittyy sekä uusia *jonkun* oikeuksia että uusia oikeuksia *johonkin*. Valistusaikana olisi tuskin osattu kuvitella vaikkapa sosiaalista oikeutta perus- tai jopa yliopistokoulutukseen (Bobbio 1996). Vielä Immanuel Kant kritikoi ajatusta eudaimonistisesta valtiosta, jossa valtio pyrkii aktiivisesti lisäämään kansalaistensa hyvinvointia (Bobbio 1996, 79). Vasta järjestäytynyt työväenliike nosti agendalle työläisten oikeudet, ja vasta nykyaikainen pitkäikäisyys on tuonut esille vanhusten oikeudet (Bobbio 1996; Donnelly 2013). Sekä Bobbio (1996) että Donnelly (2013) toteavat, että ihmisoikeuksien innovointi ja laajeneminen on merkki edistyksestä – Bobbion mukaan niiden toimeenpanosta voi tulla samalla yhä monimutkaisempaa. Bobbio katsoo, että ihmisoikeudet tulevat edelleen tarkentumaan ja joiltakin osin jopa vaativat korjaamista (Bobbio 1996).

2.2 Donnellyn kritiikki naturalistiseen ihmisoikeuskäsitykseen

“Ihmisluento” on sosiaalinen projekti, ei sosiaalisuutta edeltävä itsestäänselvyys
– Jack Donnelly (Donnelly 2013, 15)

Bobbion mukaan rationalistinen pyrkimys löytää ihmisoikeuksien perustaksi periaatteita, jotka toimisivat aina ja kaikkialla, johtaa neljään ongelmaan (Bobbio 1996). Ensinnäkään ihmisen luonnosta ei voida tehdä johtopäätöksiä ihmisoikeuksista, jotka ovat luonteeltaan aksiomaattisista. Jos niitä tehdään, ne ovat usein tautologisia tai keskenään ristiriitaisia, minkä vuoksi arvopohjan ja ideologian mukainen priorisointi on välttämätöntä. Toiseksi historiallinen evidenssi puhuu sen puolesta, että ihmisoikeudet ovat muuttuneet aikaisemminkin. Kolmanneksi modernit ihmisoikeudet ovat heterogeeninen kokoelma vapaus- ja sosiaalisia oikeuksia, jotka perustuvat erilaisiin moraalitraditioihin. Neljänneksi ihmisoikeuksiin liittyvät negatiiviset ja positiiviset vaatimukset ovat usein ristiriidassa keskenään. (Bobbio 1996). Myös Donnelly huomioi filosofisten antropologioiden tosiasiallisen kirjavuuden (Donnelly 2013).

Donnellya ei vakuuta perustalähtöinen, nykyään usein tarpeisiin tai kykyihin vetoava argumentointi (Donnelly 2013). Hänen mukaansa ihmisoikeuksia ei voi perustaa ihmisen tarpeille (*need*) tai inhimillisille kyvyille (*capacity*) (Donnelly 2013). Donnelly siteeraa Christian Bayta, jonka mukaan empiirisesti todennettavat inhimilliset tarpeet rajoittuvat lähinnä ravintoon ja turvallisuuteen (ks. Donnelly 2013). Tarveteoreetikko

Abraham Maslowin mukaan ihmisen “ötökkämäiset tendenssit” ovat heikompia kuin kulttuuriset voimat (ks. Donnelly 2013). Kykyteoreetikko Amartya Senin mukaan inhimilliset kyvyt ja ihmisoikeudet eivät redusoidu toisiinsa, ja Donnelly tulkitsee myös, ettei Martha Nussbaum pidä kykyjä ihmisoikeuksien perusteena (ks. Donnelly 2013).

Donnellyn mukaan ”ihminen” moraalisenä kategoriana on kiistanalainen. Hänen mukaansa ihmisen ja muiden olentojen erottelun kiistävät lähestymistavat eivät ole järjettömiä, eikä olisi myöskään mahdotonta erotella eri ihmisryhmiä erilaisiin moraalisiin kategorioihin, kuten jotkin yhteiskunnat ovat tehneet (Donnelly 2013). Vaikka “ihminen” (*human person*) hyväksyttäisiin moraalisenä kategoriana, edelleen jäisi ongelmaksi ihmisluonnon määrittely ja ihmisen sisäsyntyisen arvon perustelu (Donnelly 2013). Pyrkimykset perustaa ihmisoikeudet yhteisöjen olemassaolojen välttämättömiin edellytyksiin kaatuvat Donnellyn mukaan siihen, että ihmisyhteisöissä on vain vähän universaaleja piirteitä (Donnelly 2013).

Donnellyn mukaan konstruktivistinen näkökulma korostaa, että ihmisluonto on moraalinen oletama, ei luonnollinen fakta. Donnellyn mukaan ihmiset luovat sosiaalisessa toiminnassa “luontonsa”. Ihmisluonto on sosiaalinen projekti. Ihmisoikeuksissa on kyse ihmisen arvokkuudesta (*dignity*) ja ihmisen moraalisesta luonnosta, joka liittyy vain löyhästi ihmisen tarpeisiin ja jota myöskään ajatus inhimillisistä kyvyistä ei kunnolla tavoita (Donnelly 2013). Ihmisoikeuksia ei tarvita elämää varten, vaan arvokasta elämää varten: ihmiset, jotka nauttivat ihmisoikeuksista, elävät rikkaampaa ja täydempää elämää ihmiset; ne, jotka eivät, vieraantuvat omasta moraalisesta luonnostaan. Donnellyn mukaan ihmisoikeudet eivät ole enempää eivätkä vähempää kuin yleisesti tunnustettuja edellytyksiä arvokkaalle elämälle sekä lista käytänteistä, joilla nämä edellytykset saavutetaan (Donnelly 2013). Ihmisoikeudet ovat itsensä toteuttava, moraalinen profetia (Donnelly & Whelan 2018).

Donnellyn mukaan ihmisoikeudet ja yhteiskunta ovat vuorovaikutteisessa suhteessa toisiinsa. Ihmisoikeudet ovat paitsi osa historiallisia prosesseja myös niitä muovaava tekijä (Donnelly 2013). Ihmisoikeudet paitsi kuvastavat visiota ihmisen moraalisesta luonnosta myös luovat sen vaikuttamalla oikeudelliseen ja poliittiseen käytäntöön. Ihmisoikeudet kertovat, millaisia yhteiskunnallisia muutoksia tarvitaan, jotta moraalinen

visio ihmisen luonnosta voisi toteutua. Ihmisoikeudet tekevät yksilöistä poliittisia subjekteja, mutta toisaalta asettavat reunaehdoita sille, millainen valtio voi olla (Donnelly 2013). Ihmisoikeudet nojaavat sosiaaliselle päätökselle olettaen, että ne ovat olemassa - ja sen jälkeen toteuttaa niiden mukainen maailma (Donnelly 2013).

2.3 Donnellyn UDHR-malli ja painotus konsensuksessa

Mikäli kohtaisimme joukon kilpailevia ja ristiriitaisia listoja ihmisoikeuksista, jotka kerjäisivät filosofista ja poliittista huomiota, epäonnistuminen jonkin tietyn ihmisluontoa koskevan teorian puolustamisessa voisi muodostua vakavaksi vajavaisuudeksi. Onneksi UDHR:ään ja ihmisoikeuksien yleissopimukseen (TSS-sopimus ja KP-sopimus) sisältyvästä oikeuksien listasta vallitsee huomattava kansainvälinen normatiivinen konsensus – Jack Donnelly (Donnelly 2013)

Donnelly jakaa ihmisoikeusteoriat analyttisiksi tai formaaleiksi tai toisaalta substantiaalisiksi (Donnelly 2013). Analyttisten teorioiden lähtökohta on ihmisoikeuksien käsitteellinen määrittely. Substantiaaliset teoriat lähtevät ajatuksesta, että teoria ihmisen luonnosta on yhteydessä tiettyyn joukkoon ihmisoikeuksia. Substantiaaliset teoriat uhkaavat menettää uskottavuutensa, mikäli tiettyä käsitystä ihmisluonnosta ei onnistuta puolustamaan. (Donnelly 2013). Donnellyn (2013) mukaan ihmisoikeuksilla ei ole substantiaalista perustaa tai – mikä Donnellyn mielestä on sama asia – niillä voi olla useampi, keskenään ristiriitainen “perusta”. Donnelly katsookin, että jos jokin yhteiskunta hylkää ihmisoikeudet, se ei ole merkki tämän yhteiskunnan vaillinaisesta moraalisesta.

Donnelly myöntää, että perustattomat ihmisoikeusteoriat tekevät ihmisoikeuksista “haavoittuvaisia”. Tämä on Donnellyn mielestä kuitenkin irrelevanttia: myös substantiiviset perustat perustuvat yhteisymmärrykseen, eivät todistukseen. Perustat kytkevät väitteet niitä syvempiin periaatteisiin, mutta kyse on teorian sisäisestä johdonmukaisuudesta, ei niiden ulkopuolisesta todistuksesta (Donnelly 2013). Ihmisoikeudet edellyttävät perusteluja, mutta perusteluja voidaan muiden moraaliteorioiden tapaan kritisoida: UDHR:n sisältöä voidaan puolustaa moraalista ja poliittisista, mutta ei kiistattomista syistä (Donnelly 2013). Sen sisältö voitaisiin

oikeuttaa muillakin kuin siinä mainituilla perusteilla, ja on mahdollista luoda myös sen kanssa kokonaan kilpailevia käytänteitä (Donnelly 2013)

Donnellyn mukaan UDHR:ää on yhtä kaikki pidettävä kansainvälisen ihmisoikeuslain perustavana asiakirjana (Donnelly 2013), Donnelly on kiinnostunut UDHR:n sisäisestä logiikasta, johon liittyy erityisesti arvokkuuden (*dignity*) käsite (Donnelly 2013). Donnelly päätyy käsittämään arvokkuuden kunnioituksena, joka oli aikaisemmin osoitettu vain yhteiskunnalliselle eliitille. Ihmisoikeuksissa sama kunnioitus demokratisoidaan ja ulotetaan koko ihmiskuntaan, jolloin kunnioittavalle käyttäytymiselle toista kohtaan ei tarvita muuta syytä kuin jokaisen sisäsyntyinen ihmisarvo (Donnelly 2013). Donnellylle ihmisoikeudet ovat sosiaalisen kunnioituksen muotoja eli tuotteita, palveluja, mahdollisuuksia ja turvaa, joita arvokkuus edellyttää.

Donnelly arvioi, että UDHR:n kirjoittajakunnassa oli aikaansa nähden kattava kansainvälinen edustus, ja julistuksen lopullisella muodolla globaali hyväksyntä (Donnelly 2013). Ihmisoikeudet ovat muodostuneet hegemoniseksi poliittiseksi diskurssiksi: UDHR:ään perustuvasta ihmisoikeusjärjestelmästä vallitsee maailmassa suhteellisen yksimielinen konsensus, jota on pidettävä merkittävänä (Donnelly 2013). Hän viittaa Rawlsiin, jonka mukaan erilaisten kokonaisvaltaisten oppijärjestelmien välillä voidaan saavuttaa limittäinen konsensus poliittisesta oikeuskäsityksestä kussakin yhteiskunnassa. Donnelly ehdottaa, että samanlainen konsensus on kehittynyt kansainvälisessä yhteisössä UDHR:n ympärille (Donnelly 2013). Antamalla mahdollisuus vedota erilaisiin perusteluihin voidaan ainakin nykymaailmassa päätyä eri kansojen jakamaan, UDHR:ssä lausuttuun käsitykseen arvokkaasta elämästä – tämä siitäkin huolimatta, ettei ihmisoikeuksilla ole yhtä filosofista tai uskonnollista perustaa. UDHR:ssä tiivistyvä yhteinen visio ei Donnellyn mukaan ole pelkästään pienin yhteinen nimittäjä, vaan vankka ihmisoikeuksien kokoelma (Donnelly 2013).

Rawlsilaisen, limittäisen konsensuksen mukaiset ihmisoikeudet asettuvat Donnellyn mukaan pikemminkin politiikan teorian kuin moraaliteorian piiriin: ihmisoikeuksilla on ollut vähäinen rooli moraaliteorian perinteisissä keskusteluista velvollisuus-, seuraus- ja hyve-etiikasta (Donnelly 2013). Sen sijaan ihmisoikeudet ovat Donnellyn mukaan yhteiskuntasopimusteorian ytimessä. Ihmisoikeuksien löyhä yhteys moraaliteoriaan on kuitenkin etu eikä haitta, koska näin voidaan saavuttaa poliittinen konsensus riippumatta

moraalifilosofisista erimielisyyksistä: näin erityisesti postmodernissa maailmassa, joka suhtautuu epäillen mahdollisuuteen löytää moraalille kiistattomia perustoja (Donnelly 2013).

Myös Bobbio mukaan konsensus ihmisoikeuksista on historiallisesti harvinainen yksimielisyys, joka osoittaa ihmiskunnan kykenevän kehittää arvojärjestelmä ja siitä vallitseva yhteisymmärrys. Tämä universaali konsensus ihmisoikeuksien pitävyydestä on niiden ydintä. Tämä ei kuitenkaan edellytä oletusta nykyisten ihmisoikeuksien täydellisyydestä (Bobbio 1996). Myös Donnelly tuo esiin, ettei konsensus ole poikkihistoriallinen tai ”antropologinen” konsensus tai edes konsensus, jonka kaikki tämän hetken yhteiskunnat tai ihmiset hyväksyisivät: Donnelly väittää vain, että useimpien yhteiskuntien eliitti hyväksyy tällä hetkellä ajatuksen siitä, että ihmisillä on yhtäläisiä ja muuttamattomia oikeuksia (Donnelly 2013).

2.4 Donnellyn teorian sijoittaminen poliittiseen ihmisoikeuskäsitykseen

Marie-Bénédicte Dembourin päätyttyä luokittelemaan Donnellyn luonnolliseen koulukuntaan, jossa ihmisoikeuksia pidetään selviöinä: ihmisoikeudet nousevat ihmisyydestä, ja ne ovat olemassa jo ennen, kuin yhteiskunta tunnustaa ne (Dembour 2010). Hän valikoi joitakin sitaatteja Donnellyltä, esimerkiksi ”ihmisoikeuksien lähde on ihmisen *moraalinen* luonto” (Donnelly 2013). Donnellyn paino ei kuitenkaan ole luonnossa, vaan moraalissa (kursiivi alkuperäinen). Edellä nähtiin, että Donnellyn käsitys ihmisen moraalista luonnosta on pikemminkin sosiaalisesti rakentunut, itsensä toteuttava profetia. Ihmisyyden – eikä siis pelkästään vaikkapa ihmisoikeusnormin – sosiaalista rakentumista korostava Donnelly on mielestäni parasta liittää konstruktivistiseen ja postmoderniin perinteeseen. Donnellyn lause myös jatkuu: ”ihmisoikeuksien lähde on ihmisen *moraalinen* luonto, joka liittyy vain löyhästi tieteellisesti todennettavissa oleviin tarpeisiin... ”ihmisluonto”, joka perustaa ihmisoikeudet, on preskriptiivinen moraalinen selostus (tarpeet ja kyvyt ymmärretään yleensä deskriptiivisiksi)” (Donnelly 2013, 15).

Dembour näyttää tekevän tulkintansa myös siksi, että Donnelly näkee ihmisoikeuksien olevan universaaleja. Käsitys ihmisoikeuksien universaaliudesta ei kuitenkaan loogisesti välttämättä tarkoita, että ihmisoikeudet olisivat olemassa ennen niiden sosiaalista tunnustamista tai perustuisivat ihmisyyteen –yllä tuli esiin, että Donnelly ei ajattele niin.

Dembourin (2010) mukaan deliberatiivinen koulukunta näkee ihmisoikeuksien nousevan sopimuksista, eikä ihmisoikeuksien perusta ole kiinnostava kysymys: ihmisoikeuksista tulee universaaleja, kun ne hyväksytään globaalisti. Mielestäni tämä sopii paljon luonnollista koulukuntaa paremmin kuvaamaan Donnellyn sijaintia ihmisoikeusfilosofiassa. Huomasimme myös, että Donnelly pitää ihmisoikeuksille keskeisenä niistä vallitsevaa konsensusta: hän myös eksplisiittisesti pohjustaa UDHR-mallinsa rawlsilaiseen teoriaan ihmisoikeuksista, joka on poliittinen ihmisoikeuskäsitys *par excellence*.

Olisikin mielestäni virheellistä pitää Donnellyä Dembourin termein luonnollisen koulukunnan tai Cruftin, Liaon ja Renzon termein naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen edustajana. En myöskään täysin ymmärrä Dembourin tapaa irrottaa erottaa diskurssikoulukunta deliberatiivisesta koulukunnasta ja liittää siihen nihilistinen arvolataus: huomasimme yllä Donnellyn pitävän ihmisoikeuksia hegemonisena diskurssina, mutta tämä ei tee Donnellystä nihilistiä. Kokonaisuutena Dembourin yksinkertaistava malli näyttää mielestäni johtavan pikemminkin harhaan kuin kiteyttävän oleellisen, ja se on siksi parasta hylätä. Tärkeintä tutkielman kannalta on kaksi havaintoa: 1) Donnellyn painottaa ihmisoikeusfilosofiassaan niistä vallitsevaa konsensusta, mikä on johdonmukaista poliittisen ihmisoikeuskäsityksen sisällä ja 2) Donnelly pitää ihmisyyttä ja ihmisoikeuksia sosiaalisesti rakentuneina. Huomaamme jäljempänä, mitä nämä kaksi asiaa merkitsevät sen kannalta, mitä Donnelly ajattelee seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksista ihmisoikeuksina.

2.4 Chris Brownin kritiikki poliittiselle ihmisoikeuskäsitykselle

Chris Brown (2013) osoittaa kritiikkinsä erityisesti poliittisen ihmisoikeuskäsityksen edustajille Charles Beitzille (2009) ja Donnellylle. Brownin mukaan yleistynyt käsitys, jonka mukaan oletukset ihmisluonnosta ole toivottavia eivätkä myöskään tarpeellisia ihmisoikeuksien edistämiseksi, on ollut haitaksi kansainväliselle ihmisoikeusregiimille (Brown 2013). Vuodesta 1948 kehittynyt ihmisoikeusregiimi näyttää perustuvan universaaliin näkemykseen hyvästä elämästä, mutta tämä universalismi myönnetään nykyään vastentahtoisesti, jolloin ihmisoikeudet ovat yhä alttiimpia väitteille kulttuurisesta imperialismista (Brown 2013). Ihmisoikeudet saatetaan esittää esimerkiksi hyödyllisinä käsityksinä: tämä kuitenkin johtaa kysymykseen siitä, miksi

juuri niiden, jotka epäilevät kyseisten käsitysten hyötyä, tulisi katsoa tarpeelliseksi noudattaa niitä (Brown 2013).

Brownin mukaan enää vain harvoin vedotaan siihen, että ihmiselle kuuluisi oikeuksia vain ihmisyytensä vuoksi: argumentti on menettänyt legitimitettinsä nykykeskustelussa (Brown 2013). Brown huomioi, että ihmisluonnon käsitteen haasteena katsotaan olevan ajattelijan ja hänen psykologisten ja yhteiskuntateoreettisten oletustensa vaikutus käsitteen sisältöön (Brown 2013). Siksi saatetaan esittää, ettei tieteellisellä käsityksellä ihmisluonnosta ja moraalilla ole yhteyttä. Brown kuitenkin ehdottaa ihmisoikeuskäsitystä, jossa ihmisluonnon ja ihmisoikeuksien välillä vallitsee vahva, epäsuora yhteys. Luontoamme tulee kuitenkin Aristoteleen tarkoittamassa mielessä muovata käytännön järjellä ja kokemuksella sellaiseksi, kuin se voisi olla (Brown 2013).

Brown esittää, että 1900-luvulla ihmisyyden määrittelyyn alettiin suhtautua kriittisesti: se alettiin nähdä yhteiskuntatieteelle irrelevanttina olettamana, erityisesti monien marksilaisten ja durkheimilaisten (ks. yllä) sosiaalitieteilijöiden keskuudessa. Siinä missä durkheimilainen sosiologia ja marksilainen poliittinen talous vastustivat käsitystä ihmisluonnosta intellektuaalisesti, sosiaalianthropologit, erityisesti Franz Boasin perilliset, popularisoivat käsityksen (Brown 2013). Antropologit näyttivät 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla osoittavan, että universaalina pidetyt ihmisen piirteet olisivatkin länsimaisen, teollisen yhteiskunnan erityispiirteitä. Ekspansiivisenä pyrkimyksenä oli vastustaa rasismia ja suvaitsemattomuutta: korostettiin muiden yhteiskuntien fundamentaalista erilaisuutta ja kuitenkin samanarvoisuutta, ja hyväksyttiin sellaisinaan (Brown 2013).

Brown argumentoi (Brown 2013), että tämä suvaitsemattomuuden ja rasismin vastainen projekti oli haitallinen, sillä se hapersi käsitystä universaalista ihmisluonnosta. Postkoloniaaliset tutkijat väittivät länsimaiden universalismin suosineen ajattelutapoja, jotka legitimoivat imperialismia ja sortoa. Feministitutkijoiden mukaan perinteiset ihmiskäsitykset antoivat pohjaa vanhoille, sortaville sukupuolirooleille ja siten patriarkaatile väittäessään niiden olevan luonnollisia eivätkä sosiaalisesti konstruoituja. Marshall Sahlinsin mukaan länsimainen ihmiskäsitys oli vaarallinen ja tarpeeton illuusio (Sahlins 2008, ks. Brown 2013). Brown kuvaa, kuinka väkivaltaisuus alettiin

nähdä modernien kapitalististen valtioiden ominaisuutena siinä missä näitä edeltäneet, primitiiviset yhteiskunnat olisivat olleet suhteellisen rauhanomaisia: Brown nostaa esille, että Unesco jopa otti tämän viralliseksi kannakseen vuonna 1989.

Ihmiskäsityksen tarkentamisen sijaan essentialismi hylättiin kokonaisuudessaan (Brown 2013).

Brown kuvaa, kuinka kuvatun historiallisen prosessin myötä ihmisoikeuksia on nykyään puolustettu vetoamalla käsitykseen ihmisen luonnosta ja argumentoimalla sen sijaan, että ihmisoikeudet ovat hyödyllinen fiktio tai eettinen malli hyvän elämän elämiseksi: ihmisoikeudet ovat ”yhteiskuntasopimus”. Brownin mukaan tämä kuitenkin vaikeuttaa argumentointia niitä vastaan, jotka päättävät hylätä fiktion (Brown 2013). Hän ehdottaakin vaihtoehtoja tapaa rakentaa käsitystä ihmisluonnosta. Brown ottaa esimerkiksi Herodotoksen *Historiateoksen*, jonka anekdootissa Dareios leikittelee kreikkalaisten ja intialaisten hautauskäytäntöjen erilaisuudella: ensin kreikkalaiset kauhistuvat ajatuksesta vainajien syömisestä, sitten intialaiset näiden polttamisesta. Brownin mukaan tarinaa on tulkittu argumentiksi kulttuurirelativismiin puolesta, ja oikealla yleistyksen tasolla voidaan havaita, että tarinan kumpaakin osapuolta yhdistää universaali toive vainajien kunnioittavasta hautaamisesta (Brown 2013).

Brownin mukaan anti-essentialismi on joutunut viimeisen neljännesvuosisadan aikana ahtaalle: esimerkiksi esimodernit yhteiskunnat näyttävät nykytutkimuksen valossa väkivaltaisina ja modernit valtiot maailmanhistorian rauhanomaisimpina (Brown 2013). Brown huomioi, kuinka esimerkiksi Donald Brown on pyrkinyt syntetisoimaan antropologian tuloksia mitä tulee universaaleihin piirteisiin ihmisen psykologiassa ja yhteiskuntajärjestelmissä (”universal people”, UP) (Brown 1991, ks. Brown 2013). Brownin mukaan nämä huomiot ovat tärkeitä sikäli, että ne ovat vähemmän itsestään selviä ihmisen olemuksen määritteleviä tekijöitä kuin biologiset tarpeet. Siksi on mielekäästä kysyä, minkä vuoksi universaalit psykologiset-kulttuuriset ominaisuudet ovat sellaisia kuin ovat (Brown 2013).

Brownin mukaan käsitykset ihmisluonnosta tulee sovittaa evoluutiopsykologian tutkimustuloksiin: ihmiset ovat kehittyneet suhteellisen itsekkäiksi ja väkivaltaisiksi; he suosivat sukulaisiaan ja lähintä ystäväpiiriään ja heillä on potentiaali etnosentrisyyteen, väkivaltaan ja dominointiin; heidän yhteistyönsä perustuu läheisyyteen tai

vastavuoroisuuteen ja laajemmassa mittakaavassa pakkokeinoihin (Pinker 2002, ks. Brown 2013). Brownin mukaan näistä tuloksista voi tehdä taantumuksellisia päätelmiä vain, jos ajatellaan virheellisesti ihmisluonnosta voitavan tehdä suora johtopäätös moraalisesta hyvästä (Brown 2013). Brownin mukaan ihmiselle voi ajatella kuuluvan oikeuksia siksi, että hobbesilaisessa maailmassa tarvitsemme suojaa toisiltamme; toisaalta ihmiselle lieene kehittynyt yhteistyötä ja altruismia edistäviä sekä toisaalta huijaamista ja vapaamatkustamista tunnistavia mekanismeja, joten oikeustaju voisi olla osa ihmisen luontoa. Brownin mukaan ihmisoikeuskäsityksemme lopulta edellyttävät teoriaa ihmisen luonnosta, ja tällainen teoria on tulossa mahdolliseksi (Brown 2013).

2.5 Muuta mahdollista kritiikkiä

Kiinnostavaa kritiikkiä Donnellyn edustamalle poliittiselle ihmisoikeuskäsitykselle esittää myös A. John Simmons. Simmons toteaa Beitzin käsittävän ihmisoikeudet ja niitä edeltäneet valistusajan luonnolliset oikeudet rajoituksena valtioiden pakkovallalle (Beitz 2009, ks. Simmons 2015). Näimme myös yllä, kuinka myös Donnelly ja Bobbio käsittelevät luonnollisten oikeuksien kehittymistä niiden historiallisessa kontekstissa. Donnellyn mukaan myös nykyaikaiset ihmisoikeudet ovat vastaus siihen, millaisia uhkia modernit byrokraattiset valtiot ja markkinataloudet asettavat ihmisarvolle asettaa (Donnelly 2013). Simmons kuitenkin toteaa, etteivät kunkin ihmisoikeusajattelijan historiallisen kiinnostukset kohteen väistämättä rajoita heidän ihmisoikeusfilosofiansa teoreettista kattavuutta (Simmons 2015). Niinpä voisi ajatella, ettei luonnollisten oikeuksien historiallinen konteksti tee niistä väistämättä vähemmän universaaleja tai vähemmän ajattomia. Tämä kritiikki näyttäisi sopivan ainakin sellaiseen naturalistiseen ihmisoikeuskäsitykseen, jonka mukaan ihmisoikeudet on pikemminkin löydetty kuin keksitty: klassisen mekaniikan selitysvoima ei vähene sillä perustella, että se keksittiin 1600-luvun Englannissa.

Toinen Simmonsin kiinnostava huomio on se, että Beitz ”dramaattisesti aliarvioi” ne resurssit, joita naturalistisella ihmisoikeuskäsityksellä on käytettävissään (Simmons 2015). Myöskään Donnelly ja Bobbio eivät juurikaan viittaa edellä mainittujen tieteidenalojen, kuten kognitiotieteen, kognitiivisen neurotieteen, käyttäytymisgenetiikan ja evoluutiopsykologian tuloksiin – sen sijaan he kuvailevat melko yksipuolisesti niitä vaikeuksia, joihin käsitykset ihmisen luonnosta johtavat. Edellä esitettyjen huomioiden valossa ajattelen kuitenkin, että nykyään todistustaakka on pikemminkin ihmisluontoon

skeptisen suhtautuvilla kuin niillä, joilla on esittää ihmisen piirteistä jo useamman vakiintuneen tieteenalan tuottaman evidenssin koko totaliteetti. Kun teoria ihmisen luonnosta tulee mahdolliseksi (Brown 2013), olisiko sitä mahdollista soveltaa myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien ymmärtämiseen luonnollisina ihmisoikeuksina?

3. Donnellyn näkökulma seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien ihmisoikeusasemaan

Tässä kappaleessa käsittelen Donnellyn sekä Donnellyn ja Whelanin käsitystä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusaseman nykytilasta. Kuten edellä Donnellyn ihmisoikeusfilosofian ja Chris Brownin kritiikin tapauksessa, seuraa ensin referaatti Donnellyn sekä Donnellyn ja Whelanin ajatuksista. Lopuksi käsitellään omat kriittiset huomioni sekä Butlerin argumentteja ja Nussbaumin Butlerille esittämää kritiikkiä.

3.1 Kenelle ihmisoikeudet kuuluvat?

Jokainen on oikeutettu kaikkiin tässä julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään perustuvaa erotusta – UDHR (YK 1948)

Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan, että tässä yleissopimuksessa mainittuja oikeuksia käytetään ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa syrjintää – TSS-sopimus (YK 1966)

Donnelly huomioi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjinnän laajuuden ja syvyyden (ks. myös yllä) useimmissa nykyaikaisissa yhteiskunnissa (Donnelly 2013). Ihmisoikeudet ovat Donnellyn mukaan kehittyneet sosiaalisen ja poliittisen kamppailun tuloksena, kun eri ryhmät valistusajan kauppiasluokasta uskonnollisiin ja rodullisiin vähemmistöihin ja naisiin ovat edistäneet oikeuksiaan: kuhunkin sorrettiin ryhmään

kuuluminen lakannut olemasta oikeutettu peruste syrjinnälle. Donnelly katsoo seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen olevan nykyajan esimerkki tällaisesta, oikeuksistaan kamppailevasta ryhmästä (Donnelly 2013).

Donnellyn ja Whelanin mukaan UDHR:n 2. artikla näyttäisi tarjoavan ainekset kansainvälisille toimille seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien puolesta, varsinkin, kun eri oikeuksia kuvaavat artiklat tyypillisesti alkavat sanoilla ”jokainen” tai ”ei kukaan” (Donnelly & Whelan 2018). Donnellyn mukaan todellisuudessa jokainen ei voi olla oikeutettu kaikkiin ihmisoikeuksiin ilman erotusta, eikä valtioita kielletä ottamasta huomioon erilaisia tilanteita.¹¹ Donnellyn (2013) ja Donnellyn ja Whelanin (2018) mukaan yhteiskunta on täynnä legitiimiä syrjintää: lasten oikeuksia rajataan iän ja psyykkisten valmiuksien perusteella; ihmisoikeusvaateita voivat yleensä esittää hallituksille maan kansalaiset ja vakituiset asukkaat; rikollisten ihmisoikeuksia rajataan aiemman käytöksen perusteella. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen haasteena eivät ole pelkästään paikalliset asenteet ja lait: vastoin ihmisoikeuksien yhtäläisyyden ja yleisyyden logiikkaa kansainvälinen ihmisoikeuslaki hyväksyy syrjinnän heitä vastaan (Donnelly 2013).

3.2 Sopimusten muuttamisen strategia

Donnellyn mukaan on olemassa ylivoimaiset moraaliset ja käsitteelliset perusteet laajentaa syrjinnän kiellon periaate koskemaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä; samalla on toivotonta odottaa, että seksuaalinen suuntautuminen tulisi eksplisiittisesti mainituksi osana kansainvälisesti kiellettyjä syrjinnän perusteita ennen, kuin sosiaaliset ennakkoluulot seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan rikkoutuvat (Donnelly 2013). Yleissopimukset ovat kuvastavat 1940-, 1950- ja varhaisen 1960-luvun asenteita, jolloin missään maassa ei ollut merkittävää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen liikettä. Donnellyn mukaan yleissopimuksia on teoriassa mahdollista muuttaa, mutta

¹¹ Donnellyn mukaan kansainvälisesti tunnustettu ihmisoikeus syrjimättömyyteen koskee vain julkisen vallan harjoittamaa taikka sen tukemaa tai sallimaa vihamielistä syrjintää, joka riistää syrjinnän kohteena olevalta ryhmältä sen legitiimejä oikeuksia: esimerkiksi se, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä syrjivät käytänteet ovat syvällä kulttuurissa tai historiassa, ei voi olla peruste systemaattisille ihmisoikeusloukkauksille (Donnelly 2013).

prosessi olisi äärimmäisen vaikea, eikä myöskään ajatus uudesta julistuksesta ole lupaava (Donnelly 2013).

Donnelly katsookin, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen mainitseminen eksplisiittisesti ihmisoikeussopimuksissa tulee olemaan pikemminkin seurausta näiden syrjinnän vastaisesta kamppailusta kuin syy siihen (Donnelly 2013). Vasta ideoiden ja käytänteiden ylittäessä kriittisen rajan voidaan eksplisiittistä kirjausta pitää realistisena mahdollisuutena, ja toki tämän jälkeen mainintaa voidaan hyödyntää syrjinnän kitkemisessä. Päähuomio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien edistämässä pitäisi toistaiseksi kuitenkin keskittää muualle. Tämä pätee Donnellyn mukaan erityisesti siksi, että kansainvälisesti tunnustetut ihmisoikeudet ovat kehittyneet konsensukseen perustuvien neuvottelujen kautta: yksimielisyys ei ole edellytys, mutta vähänkään hajanaista yhtenäisempi vastustus muodostaisi esteen oikeuksien edistämislle. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien eksplisiittinen huomioiminen kansainvälisen ihmisoikeuslain piirissä ei Donnellyn mukaan ole tällä hetkellä mahdollista (Donnelly 2013).

3.3 Tulkintojen muuttamisen strategia

Donnellyn mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjinnän kieltäminen hyödyntämällä yleissopimuksissa mainittua kirjausta “muu asema” saattaa näyttää ensi katsomalla lupaavalta (Donnelly 2013). Tällaisessa tulkintakehyksessä UDHR:n ja yleissopimusten toisessa artiklassa luetellut syrjinnän kiellon perusteet nähdään esimerkinomaisena, ei tyhjentävänä listana mahdollista perusteista kieltää syrjintä (Donnelly 2013). Tämänhetkinen realiteetti Donnellyn ja Whelanin mukaan kuitenkin on, että kyseessä on tyhjentävä lista siitä, millä perusteella syrjintää ei missään maailman maassa voida hyväksyä (mailla on kuitenkin vapaus tehdä lisäyksiä) (Donnelly & Whelan 2018). Lisäksi heidän mukaansa voidaan arvioida, että UDHR:n ja yleissopimusten kirjoittajat olisivat pitäneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuulumista oikeutettuna perusteena syrjinnälle. Samoin UDHR:n 16. artiklassa mainittu avioliitto-oikeus tarkoitti kirjoittamisen aikana yksiselitteisesti miehen ja naisen välistä avioliittoa (Donnelly & Whelan 2018).

Vaihtoehtoinen, Donnellyn mukaan ylempänä esitettyä kantaa radikaalimpi strategia on tulkita 2. artiklan “sukupuolen” sisältävän seksuaalisen suuntautumisen, kuten YK:n

ihmisoikeuskomitea teki ns. Toonenin tapauksessa¹² (Donnelly 2013). Donnelly kuitenkin pitää YK:n ihmisoikeuskomitean tulkintaa ongelmallisena: näin ei ajateltu sukupuolesta TSS-sopimuksen kirjoittamisen hetkellä; seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä ei voi verrata ryhmänä naisiin, jota varten alkuperäinen kirjaus oli tehty – erilaisten ryhmien erilaisuutta ei pitäisi peitellä vaan korostaa (Donnelly 2013). Donnelly huomioi myös proseduurillisia ongelmia: YK:n ihmisoikeuskomitea tai taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea eivät kumpikaan voi tehdä sitovia tulkintoja eivätkä välttämättä edes evolutiivisia tulkintoja, joissa tekstiin sisällytetään nykyaikaisia käsityksiä kirjoittamisten aikaisten käsitysten tilalle (Donnelly 2013).

Donnellyn mukaan myös tulkinnalliset strategiat törmäävät puuttuvan konsensuksen ongelmaan (Donnelly 2013). Vaikka uusien tulkintojen tekeminen olisi helpompaa kuin kokonaan uusien oikeuksien luominen, ilman riittävää konsensusta tällaisilta tulkinnoilta puuttuisi käytännön kannalta välttämätön normatiivinen painoarvo. Donnellyn mukaan Toonenin tapaus näytti, että ihmisoikeus yksityisyyteen voi olla yksi argumentti homoseksuaalisuuden kriminalisointia vastaan. Käytännössä argumenttia ei kuitenkaan hyväksytä monissa maailman maissa. Dekriminalisaatio ei itsessään poista kansalaisoikeuksien puutetta tai ennakkoluuloja. Yksityisyys ja dekriminalisaatio voivat kuitenkin olla lähtökohtia oikeuksien laajentumiseen (Donnelly 2013). Donnelly viittaa Kees Waaldijkin huomioon Euroopan maiden prosessista dekriminaalisatiosta eri vaiheiden kautta syrjinnän kieltäviin lakeihin ja lopulta laillisesti tunnustettuun parisuhteeseen sekä oikeuteen toimia vanhempana. Sama vähittäisen etenemisen strategia pätee Donnellyn mukaan kansainväliseen tasoon seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien edistämisessä (Donnelly 2013).

3.4 Alhaalta ylöspäin kohti uutta konsensusta?

Matka seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen eksplisiittiseen mainitsemiseen kansainvälisessä ihmisoikeuslaissa edellyttää Donnellyn mukaan riittävää konsensusta, jonka kehittämisessä saattaa kestää vielä vuosikymmeniä: tällä hetkellä on meneillään kansainvälisten normien luomisen vaihe, joka muistuttaa vammaisten ja

¹²YK:n ihmisoikeuskomitea katsoi vuonna 1994, että homoseksuaaliset suhteet kieltävä Tasmanian laki oli syrjivä TSS-sopimuksen tarkoittamalla tavalla (YK:n ihmisoikeuskomitea 1994).

alkuperäiskansojen oikeuksien kehitystä 1970-luvulta 1990-luvulle (Donnelly 2013). Vuonna 2011 YK:n ihmisoikeuskomitea juuri ja juuri hyväksyi ensimmäisen seksuaalivähemmistöjä koskevan päätöslauselman (Donnelly 2013). Donnelly ja Whelan toteavat, että päätöslauselma hyväksyttiin vain lisäyksin, joissa vaadittiin paikallisten perinnäistapojen kunnioittamista, harmiteltiin ulkoista painostusta sisäpoliittisiin asioihin ja huolestuttiin kansainvälisen ihmisoikeusjärjestelmän hapertamisesta tuomalla sen piiriin aiemmin tuntemattomia käsitteitä (Donnelly & Whelan 2018, 53). Samoin yhteisymmärrykseen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen sisällyttämisestä “muuhun asemaan” on pitkä matka (Donnelly 2013).

Donnellyn mukaan konsensus on keskeistä kansainvälisten ihmisoikeusnormien auktoriteetille, ja kansainvälisen ihmisoikeuslain lähes universaali hyväksyntä keskeistä sen vaikuttavuudelle (Donnelly 2013, 286). Vielä 1940-, 1950- ja 1960-luvuilla vallitsi kansainvälinen konsensus siitä, että seksuaaliseen suuntautumiseen perustuva syrjintä oli sallittua: tällainen konsensus on romahtanut, mutta myöskään konsensusta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien turvaamisesta ei vielä ole. Niinpä vaikka esimerkiksi valtion sallima väkivalta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan onkin selvä kansainvälisesti tunnustettujen ihmisoikeuksien loukkaus, ei Donnellyn ja Whelanin mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien ajamista voida pitää kansainvälisesti tunnustettujen ihmisoikeuksien edistämisenä (Donnelly & Whelan 2018). Konsensukseen perustuvan kansainvälisen ihmisoikeuslain kokonaisuutta ei tulisi heikentää väittämällä muuta¹³ (Donnelly & Whelan 2018). Donnelly muistuttaa myös, että taistelu oikeuksien toteutumisen puolesta jatkuu myös niiden virallisen tunnustamisen jälkeenkin (Donnelly 2013).

Donnellyn mukaan konsensukseen voidaan päästä alhaalta ylöspäin. Vaikka kansalliset lainsäädäntöelimet ja tuomioistuimet voivat tehdä auktoritatiivisia tulkintoja vain kansallisesti, oikeusjärjestelmät voivat inspiroitua toisistaan, ja hiljalleen paineet kansainvälisiä muutoksia voivat kasvaa ja vastustus seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia kohtaan rapautua (Donnelly 2013). Donnelly huomioi, että esimerkiksi suurimmassa osassa maailman maita ei enää kriminalisoida homoseksuaalisia suhteita: tämä toimii indikaattorina siitä, voiko valtion odottaa

¹³ Donnelly näyttää tässä jättävän huomioita ylikansallisia elementtejä sisältävän, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia sisällyttävän ihmisoikeusperinteen Euroopassa.

kannattavan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kansainvälistä suojelua (Donnelly 2013).

3.5 Kriittisiä huomioita Donnellyn käsitykseen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusasemasta

Donnelly korostaa konsensusta ihmisoikeuksien tulkinnassa. Tämä ei ole yllättävää, sillä Donnellyn edustaman poliittisen ihmisoikeuskäsityksen mukaan konsensus muodostaa keskeisen perusteen ihmisoikeuksien auktoriteetille. Kansainvälisen konsensuksen korostamisesta kuitenkin seuraa, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien käsittäminen ihmisoikeuksina näyttää paitsi käsitteellisesti hankalalta, lähitulevaisuudessa toivottomalta tai jopa tahattomana kansainvälisen ihmisoikeusregiimin häpertämisena ja siten vastuuttomana. Tämä siitäkkin huolimatta, että Donnelly pitää Clintonin tavoin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien kehitystä vertailukelpoisena muiden sorrettujen ryhmien oikeuksien kehitykselle. Miten tässä näin kävi? Eikö postmodernin konstruktivismin ja strukturalismin pitänyt olla se tieteenfilosofinen suuntaus, joka kykenee murtamaan vallitsevia rakenteita? Liiallinen status quon painottaminen onkin yksi ihmisoikeuksien diskursiivista ja poliittista luonnetta korostavalle lähestymistavalle usein esitetyistä kritiikeistä (Simmons 2015).

Toisena Donnellyn ajattelun heikkona kohtana pidän hänen käsitystään seksuaalisuudesta. Donnelly katsoo, että väite homoseksuaalisuuden luonnottomuudesta ei ole vastaan väitettävän väärti. Donnelly vetoaa Michel Foucault'hon väittäessään, että seksuaalisuus ja seksuaalinen suuntautuminen ovat sosiaalisesti konstruoitu kokoelma sosiaalisia rooleja (Foucault 1990, ks. Donnelly 2013). Donnelly myöntää edustavansa implisiittisesti kantaa, jossa seksuaalinen suuntautuminen on valintakysymys; hän tosin toteaa samalla, että synnynnäinen ominaisuus olisi vielä hatarampi peruste syrjinnälle (Donnelly 2013). Seuraavassa luvussa esittelen nykykäsityksen, jonka mukaan tietyt ihmisen seksuaalisuuden piirteet ovat universaaleja: empiirisen tutkimuksen avulla saadaan tietoa esimerkiksi seksuaalisen suuntautumisen pysyvyydestä riippuen siihen liittyvistä tekijöistä, kuten biologisesta sukupuolesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta. Näillä tiedoilla voi olla merkitystä, kun pohditaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen näkökulmasta.

Tässä kohden esittelen lyhyesti Judith Butlerin argumentin. Butler kritisoi feministejä rajoittumisesta identiteettikategorioihin, joiden hän näkee liittyvän heteroseksuaaliseen kehykseen. Hänen mukaansa selkeää, sosiaalisen ja biologisen sukupuolen välistä rajaa ei voida vetää, sillä kulttuuriset oletuksemme määrittelevät, miten ”sukupuolitamme” biologista sukupuolisuutta. Lisäksi biologisen sukupuolen pohjalta voisi olla aivan yhtä hyvin olemassa vaikka useampiakin sosiaalisia sukupuolia (Butler 1990). Feministien tulee lähestyä tavoitteitaan rodun ja luokan kaltaiset kysymykset huomioiden ja ristiriitaiset lähtökohtansa tiedostaen. (Butler 1990). Sukupuolisuus on performatiivista, eikä performanssien takana ole ”todellista” sukupuolisuutta (Butler 1990). Butler nojaa ja samalla suhtautuu kriittisesti Michel Foucaultin vuoden 1976 teokseen *Seksuaalisuuden historia*: sen mukaan seksuaalisuutta tuotetaan palvelemaan seksuaalisuuden sosiaalista kontrollia (Foucault 1976, ks. Butler 1990).

Mielestäni Foucaultin ja Butlerin näkemyksiä voi pitää arvokkaina siinä määrin, kun ne vapauttavat yksilöitä sellaisista, omaan biologiseen sukupuoleen liitettyjen sosiaalisten odotusten paineista, jotka aiheuttavat heille kärsimystä. Konstruktivististen lähtökohdat ovatkin hyödyllisiä siinä määrin, kun ne paljastavat kulttuurisesti rakentuneiksi sellaisia ominaisuuksia, joita olemme pitäneet fyysisten objektien kaltaisina. Esimerkkinä ihan järkevästä huomiosta pidän ajatusta siitä, että saatamme kulttuurisesti tuottaa rajoittuneita käsityksiä ihmisen erogeenisista alueista (Butler 1990). Sukupuolisuuden dikotomian kyseenalaistaminen voi olla hyödyllistä: pohdinnassaan matemaattisista malleista Samuli Siltanen on todennut, kuinka kaksijakoinen malli sukupuolesta ei kelpaa kuvaamaan edes ihmisen biologista sukupuolta, sillä kromosomit voivat esiintyä muissakin kombinaatioissa kuin tunnetut XX ja XY (Siltanen 2019).

Butler kuitenkin esittää myös vaikeaselkoisia väitteitä, joita on vaikea pitää perusteltuina: hän esimerkiksi toteaa Monique Wittigin inspiroimana biologisen sukupuolen (*sex*) ja sosiaalisen sukupuolen (*gender*) välisen erottelun liittyvän ”pakolliseen heteroseksuaalisuuteen” (Butler 1990). Nussbaum (1999b) myös toteaa, että Butleria on mahdollista tulkita niin, ettei hänen mukaansa vauvoilla ole minkäänlaisia taipumuksia tai kykyjä ennen, kuin he joutuvat sukupuolitettuun yhteiskuntaan – tämä näyttää juuri sellaiselta ”tyhjän taulun” filosofialta, jota yllä kritisoitiin. Kulttuuri muotoilee tiettyjä puolia ruumiillisesta olemuksestamme, mutta ei kaikkia: emme voi kehittää itsellemme vaikkapa linnun, dinosauruksen tai leijonan

ruumista. Nussbaum ehdottaakin, että vaikka sukupuolten ruumiillisten erojen ja sosiaalisen rakentumisen erojen tarkka analyysi on tarpeellinen, Butlerin analyysi ole tässä hyödyksi (Nussbaum 1999b).

4. Pohdinta: Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien ihmisoikeusasema: kohti progressiivista naturalismia

Edellä totesin, että Donnellyn (2013) poliittisen ihmisoikeuskäsityksen mukainen ihmisoikeusfilosofia lupaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksille kansainvälisesti tunnustetun ihmisoikeuden aseman (positiivinen ihmisoikeus) vasta ihmisoikeusnormin rakentumisen ja konsensuksen vähittäisen muuttumisen myötä. Tämä todellisuus on vuosikymmenien päässä. Voisiko progressiivinen, naturalistinen ihmisoikeuskäsitys (lyhyesti *progressiivinen naturalismi*) mahdollistaa keskeisimpien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien käsittämisen luonnollisina ihmisoikeuksina samalla, kun ymmärretään kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön nykyiset puutteet?

Aloitan tämän luvun esittelemällä erilaisia naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen mukaisia ihmisoikeusfilosofioita sekä niiden mahdollisia ongelmia. Pohdin mahdollisuutta pluralistiseen ihmisoikeusfilosofiaan, jossa yhdistyvät naturalistinen ja poliittinen ihmisoikeuskäsitys. Seuraavaksi esittelen tiettyjä ihmisen piirteitä, joita voidaan nykytiedon alussa alustavasti pitää universaaleina. Ihmisen piirteitä esitellään erityisesti siinä valossa, miten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet voisivat liittyä niihin. Lopuksi esittelen ihmisoikeusfilosofisen mallin, joka voisi toimia luonnosmaisena karttana tätä tutkielmaa perusteellisemmalle ihmisoikeusfilosofiselle tutkimusprojektille. Tutkimusprojekti selvittäisi, missä määrin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien positiiviseen ihmisoikeuslainsäädäntöön toistaiseksi kirjaamattomia oikeuksia tulisi pitää luonnollisina ihmisoikeuksina ja missä määrin heikkoina ihmisoikeuksina.

4.1 Naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen mukaisia ihmisoikeusfilosofioita

James Griffinin (2008) mukaan ihmisoikeuksien perusta on ihmisen normatiivisessa toimijuudessa (*normative agency*). Tämän käsityksen mukaan ihmiset poikkeavat eläimistä siten, että he voivat vapaasti muodostaa käsityksen hyvästä elämästä ja elää

sen mukaisesti: Griffinin mukaan tämä on perusta ihmisen arvokkuudelle. Cruft, Liao ja Renzo (2015b) kuitenkin huomauttavat, että toimijuuden korostamisesta seuraa merkittävä ongelma: ihmisillä, joiden toimijuus on rajallinen, kuten lapsilla, vaikeasti vammaisilla ja vaikkapa kidutuksen uhreilla olisi tällöin ihmisoikeuksia. Liao onkin huomioinut, ettei toimijuus ole välttämättä riittävä perusta ihmisoikeuksille (Liao 2015).

Amartya Senin ja lähellä ihmisoikeusfilosofiaa erityisesti Martha Nussbaumin kehittämä kykyteoria (*capabilities approach*) liittää ihmisoikeudet inhimillisiin kykyihin (Nussbaum 2011). Edellytyksenä ihmisarvoiselle elämälle on kymmenen keskeistä kykyä: elämä; ruumiillinen terveys; ruumiillinen eheys; aistit, mielikuvitus ja ajattelu; tunteet; käytännöllinen järki; yhteydet; muut lajit; leikki; oman ympäristön hallinta (Nussbaum 2011). Vähintään näiden keskeisten kykyjen turvaamisen voi katsoa valtion tehtäväksi eli ihmisoikeuksiin liittyväksi (Nussbaum 2011). Liao kritisoi Nussbaumin kykyteoriaa huomioimalla, ettei monia merkittäviä ihmisoikeuksia voi selittää niillä: ne sopivat huonosti kuvaamaan kyvyiltään kehittymättömien lasten oikeuksia sekä ihmisen moraalista asemaa henkilöinä (Liao 2015).

Liaon ihmisoikeudet kytkeytyvät hyvän elämän tavoitteluun liittyviin fundamentaalsiin edellytyksiin (*fundamental condition*) (Liao 2015). Liaon mukaan hyvään elämään kuuluu oleellisia perustoimintoja. Mikäli elämään ei kuuluisi yhtään perustoimintoa, se ei voisi olla hyvä elämä – niinpä perustoiminnoista voidaan päätellä fundamentaaliset edellytykset hyvän elämän tavoitteluun (Liao 2015). Liaon mukaan perustoimintoihin lukeutuvat esimerkiksi syvät henkilökohtaiset ihmissuhteet. Edellytykset voivat olla hyödykkeitä (vesi, ruoka), kykyjä (ajattelu, vapaus, ihmissuhteiden muodostaminen) tai vaihtoehtoja (sosiaaliset instituutiot, jotka mahdollistavat kykyjen toteuttamisen) (Liao 2015). Liaon mukaan hyvän elämän tavoittelu on keskeisen tärkeää ihmisille. Koska fundamentaaliset edellytykset ovat tärkeitä ihmisen keskeisen tavoitteen eli hyvän elämän toteutumisen kannalta, on järkevää ajatella, että on olemassa ihmisoikeudet fundamentaalsiin edellytyksiin hyvän elämän tavoitteluun (Liao 2015). Griffin on kritisoinut hyvää elämää ihmisoikeuksien perustana: kaikkien hyvän elämän edellytysten vaatiminen tekisi ihmisoikeuksista liian laajoja ja siten tarpeettomia, sillä yksilön hyvinvoinnista voidaan jo puhua muilla käsitteillä. Liao kuitenkin toteaa, että näkökulma on riittävän rajallinen:

esimerkiksi purjevene ei ole *fundamentaalin edellytys* hyvän elämän elämiselle (Griffin 2008, ks. Liao 2015).

Hyvän elämän tavoittelemisen fundamentaaliset edellytykset ihmisoikeuksien perusteena näyttäisi sikäli kiinnostavalta lähestymistavalta, että se näyttäisi ihmisoikeusfilosofiana välttävän spesismin eli lajisorron. Lienee mahdollista ajatella, että vastaavan mallin voisi kehittää myös eläinten lajityypillisen käyttäytymisen fundamentaalista edellytyksiä Harari, joka pitää (2015; 2016) ihmisoikeuksia intersubjektiivisena fiktiona, näyttää itse asiassa käsittelevän eläinten oikeuksia tätä mallia muistuttavalla tavalla. Mielenkiintoista kyllä hänen spesismissään pidetään esimerkiksi muiden kädellisten ja lehmien oikeuksia luonnollisina oikeuksina, mutta ihmisen ei.

Cruft, Liao ja Renzo (2015b) pohtivat, voisiko ihmisoikeuksien perustaminen ihmisen tarpeisiin tarjota keskitien ihmisoikeusfilosofian, jossa välttyään sekä liian laajalta että liian suppealta ihmisoikeuksien listalta. Renzon mukaan voidaksemme toimia ihmisinä ja elää minimaalisen ihmisarvoista elämää tarvitsemme monia asioita, kuten terveyttä ja sosiaalista kanssakäymistä (Renzo 2015). Ottamalla huomioon ihmisen sosiaaliset tarpeet voidaan välttää syytökset tarpeiden määrittelyn liiallisesta suppeudesta, ja keskittymällä ihmisen perustarpeisiin voidaan välttää käsitteen väljähtyminen tarkoittamaan miltä tahansa puutteelta suojautumista – tarveteorian tehtäväksi jää kuitenkin selvittää, mihin tämä raja perustarpeista tulisi vetää (Renzo 2015). Renzon mukaan oleellista on, kielletäänkö tarpeita toteutumasta: niinpä ihminen voisi hänen mukaansa elää hyvän elämän, vaikka hän itsenäisesti päättäisi jättää syömättä. Toisaalta olisi väärin selvästi väittää, ettei esimerkiksi raiskatulla henkilöllä olisi enää mahdollisuutta hyvään elämään (Renzo 2015). Puhtaasti instrumentaalinen tarveteoria näyttääkin vaativan ajatusta ihmisen moraalisesta arvosta. Renzon ratkaisu on ehdottaa, että ihmisen tarpeet määräävät siihen, millaisten asioiden loukkaaminen tarpeeksi monta kertaa ja tarpeeksi usein tekisi ihmisarvoisesta elämästä mahdotonta (Renzo 2015).

Poliittisen ihmisoikeuskäsityksen kannattajat ovat esittäneet lukuisia kriittisiä huomioita naturalistisesta ihmisoikeuskäsityksestä. Beitzin mukaan naturalistinen ihmisoikeuskäsitys tarkoittaa, että ihmisoikeudet olisivat ajattomia – kaikilla ihmisillä kaikkina aikoina ja kaikissa paikoissa olisi oikeus vaatia niitä (Beitz 2009, ks. Liao

2015). Joseph Razin mukaan tämä tarkoittaisi, että kivikauden ihmisillä olisi oikeus peruskouluun – ja koska tämä on järjetöntä, ihmisoikeuksia tulisi pitää universaaleina korkeintaan nykyajassa (Raz 2009, ks. Liao 2015). Liao vastaa tähän erottelemalla ihmisoikeuden kohteen ja tarkoituksen: kohde voi olla perusopetus, mutta oikeuden tarkoitus on koulutus, joka voisi kivikaudella tarkoittaa metsästämistä ja keräilemisen oppimista (Liao 2015).

Mikäli toisaalta ihmisoikeudet ovat kulttuurista riippumattomia, saatetaan kysyä, ovatko ne nurkkakuntaisen länsimaaisia: vastustaakseen tätä ajatusta naturalististen ihmisoikeuskäsitysten tulisi Renzon mukaan pystyä kuvaamaan ihmisen yleisiä piirteitä, jotka oikeuttavat ihmisoikeudet (Renzo 2015). Renzo ehdottaakin, että ihmisellä on paitsi universaaleja biologisia ja psykologisia tarpeita myös sosiaalisia tarpeita: viimeiset poikkeavat jonkin verran yhteiskunnasta riippuen, mutta niillä on myös yhteisiä piirteitä, kuten perheet, lasten kasvattaminen ja säännökset resurssien jakamisesta ja väkivaltaisen pakottamisen oikeutuksesta (Renzo 2015). Griffin ehdottaa, että modernin globalisaation aikana Rawls liioittelee yhteiskuntien välisiä eroja (Griffin 2015). Näimmekin myös yllä, kuinka Chris Brown sovelsi riittävän abstraktion tason samanlaisuutta kulttuurieroihin hautaamisesta – ajan ja paikan ongelmat voidaan ainakin joissain tapauksissa ylittää vetoamalla tarpeeksi korkean tason tai tarpeeksi perustuksellisiin (*basal*) ihmisoikeuksiin (Cruft ym. 2015b).

Cruftin mielestä ei voi olla niin, että ihmisoikeusteoriasta seuraisi sellainen ”liberaalin imperialistin” väite, jonka mukaan niissä yhteiskunnissa, joissa ihmisoikeudet eivät toteudu – kuten kenties useimmissa yhteiskunnissa kautta historian – ei olisi voitu tai voisi elää hyvää elämää (Cruft 2015). Tutkielmani kannalta kiinnostava on se Cruftin huomio, että mikäli riittävän hyvän elämän kannalta se, että vain tietyt perustoiminnoista toteutuvat (Cruft 2015), voisiko samansukupuolisten avioliiton kieltävä yhteiskunta väittää, että homoseksuaaleilla on silti riittävän hyvä elämä? Liao saattaisi vastata tähän, että fundamentaalisten edellytysten kokoelma olisi tässä tapauksessa liian suppea (Cruft 2015). Cruft huomioi, että olisi myös outoa väittää, ettei niillä, joilla ei ole Liaon fundamentaalisia edellytyksiä, olisi ihmisoikeuksia: juuri se, että ihmisellä on oikeuksia riippumatta siitä, kunnioitetaanko niitä jossakin yhteiskunnassa, tekee ihmisoikeusloukkaukset mahdollisiksi (Cruft 2015).

Mielestäni ei ole lainkaan mahdotonta ajatella, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt eivät ole kautta historian eläneet monessakaan yhteiskunnassa läheskään niin hyvää elämää kuin heille olisi ollut mahdollista. Tämä ajatus ei kuitenkaan ole kummallinen, vaan traaginen ja järkyttävä. Mutta jos jokin ajatus on traaginen ja järkyttävä, se ei ole välttämättä epätosi. Edistystä ei tarvitse pelätä: on mahdollista todeta, että nykyajan liberaaleissa valtioissa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt saattavat elää ellei sentään ainutlaatuisen niin kuitenkin historiallisesti poikkeuksellisen hyvää elämää.

4.2 Naturalistinen ja poliittinen ihmisoikeuskäsitys – mahdollisuus pluralistiseen synteisiin?

Cruft, Liao ja Renzo ja Liao kuvaavat, kuinka saattaa olla mahdollista sovittaa naturalistinen ja poliittinen ihmisoikeuskäsitys (Cruft ym. 2015b). Liaon mukaan poliittiset ihmisoikeuskäsitykset keskittyvät kysymykseen siitä, kenen vastuulla on turvata ja edistää ihmisoikeuksia – eli millä tahoilla on ihmisoikeuksiin liittyvät velvollisuuksia. Edelleen poliittiset ihmisoikeuskäsitykset auttavat tunnistamaan ihmisoikeusvaateita muista vaateista. Naturalistiset ihmisoikeuskäsitykset kuitenkin pystyvät kertomaan, millä kriteereillä ihmisoikeuksien sisältö määritellään (Liao 2015).

Haluan todeta, että pluralistinen näkökulma on tietyllä tavalla valheellisen suvaitsevainen niitä poliittisia ihmisoikeuskäsityksiä kohtaan, jotka kiistävät ihmisluonnon merkityksen ihmisoikeuksien perustelemisessa. Naturalistisen ja joidenkin poliittisten ihmisoikeuskäsitysten välillä voi todellisuudessa vallita sovittamaton ristiriita. Kristus-patsaan alttarilleen muiden jumalten joukkoon sijoittava hindulainen ei irtaudu polyteismistään, jonka kristitty kieltää. Minäkään en pääse eroon naturalistisesta ihmiskäsityksestäni asettamalla ihmisoikeusfilosofiselle alttarilleni poliittisia ihmisoikeuskäsityksiä. Siksi kutsun jäljempänä omaa käsitystäni progressiiviseksi naturalismiksi, en esimerkiksi progressiiviseksi naturalismi-konstruktivismiksi, vaikka katsonkin sellaisillakin (heikoilla) ihmisoikeuksilla, joita ei voi perustella ihmisen luonnolla, olevan potentiaalisesti paljonkin merkitystä ihmisoikeuksille.

4.3 Ihmisen universaalit piirteet ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet

Käsittelen seuraavassa, miten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen keskeisimmät oikeusvaateet voisivat liittyä ihmisen universaaleihin piirteisiin noudattaen käsitteiden määrittelyssä esiteltyä jakoa: 1) olemassaolon oikeudet, 2) yhdenvertaisuusoikeudet ja 3) erityisesti tai pelkästään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevat oikeudet.

Korostan, ettei kyse ole välttämättä siitä, että pitäisin naturalistista ihmisoikeuskäsitystä välttämättä lähtökohtaisesti parempana kuin poliittista ihmisoikeuskäsitystä. On tavallaan sattumaa, että keskeiset seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet näyttävät olevan luonteeltaan sellaisia, että ne näyttävät sopivan naturalistisen ihmisoikeuskäsitykseen. Koska näin sattuu olemaan ja koska luonnollisista ihmisoikeuksista saattaa olla helpompi päästä kestäväään yksimielisyyteen (tämän Chris Brownin oletuksen voi toki kyseenalaistaa), on sekä 1) mahdollista että 2) potentiaalisesti hyödyllistä yrittää selvittää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien perustelemista ihmisen universaaleilla piirteillä.

Donnelly (2013) on esittänyt oikeutetusti, että ihmisoikeuksien tutkiminen on väistämättä monitieteellinen hanke. Valtio-opin maisterintutkielmassa on parasta todeta, että kaikki seuraava pohdinta on alustavaa, esimerkinomaista ja monin tavoin puutteellista. Tutkielmaa syvällisemmässä, tieteelliseen julkaisuun pyrkivässä tutkimusprojektissa olisi syytä tehdä yhteistyötä esimerkiksi oikeustieteen, moraalifilosofian, kognitiotieteen ja antropologian ammattilaisten kanssa. Uskon esimerkeilläni pystyväni näyttämään, että tällaisen tutkimusprojektin mahdollisuuksia kannattaisi selvittää.

4.3.1 Olemassaolon oikeudet

Sukupuolisuus on ihmisen biologiaan liittyvä luonnollinen fakta.

Evoluutiohistoriallisena taustatekijänä sukupuolisuuteen ovat sukupuolisen lisääntymisen hyödyt: haitallisten mutaatioiden karsiutuminen, uusien ominaisuuksien ilmaantuminen, mukautuminen uusiin ympäristöihin ja immuunivasteen sopeutuminen patogeeneihin (Gray & Garcia 2013). Kuitenkin myös muuta kuin heteroseksuaalista tai lisääntymiseen tähtäävää seksuaalista käyttäytymistä esiintyy paitsi yleisesti luonnossa

myös läheisimmissä kädellisissä sukulaisissamme simpansseissa ja bonoboissa (Gray & Garcia 2013). Tätä samansukupuolista seksuaalista käyttäytymistä on aikaisemmin tutkittu evolutionaarisena paradoksina: viime vuosina on kuitenkin esitetty, että seksuaalinen käyttäytyminen on saattanut alkujaan kohdistua erottelematta kaikkiin sukupuoliin (Monk, Giglio, Kamath, Lamert & McDonough 2019).

Jared Diamond esittää evoluutiopaineen syyksi sille, miksi ihmiset kokevat iloa seksistä (tieteellisesti kiinnostavampi kysymys on, miksi ihmiset monesta muusta lajista poiketen nauttivat siitä koko ajan) (Diamond 1997). Vaikka seksuaalisen käyttäytymisen juurisyynä eli ultimaattisena tarkoituksena on lisääntyä, seksin proksimaattinen tarkoitus on useimmiten sen tuottama ilo (Pinker 2002). Jo Maslow (1943) esitti seksin ihmisen fysiologisen tarpeena, ja Nussbaumin kykyteoriassa mahdollisuus seksuaaliseen tyydytykseen kuuluu ihmisen keskeisiin kykyihin (Nussbaum 2011).

Seksuaalisen suuntautumisen ja transsukupuolisuuden neurobiologisia (Manzouri & Savic 2019) ja endokrinologisia (Balthazart 2011) taustatekijöitä on alettu ymmärtää. Yhdysvalloissa tehdyssä vuosikymmenen pituisessa seurantatutkimuksessa (Mock & Eibach 2011) seksuaalisen suuntautumisen pysyvyys näytti liittyvän jonkin verran sukupuoleen ja seksuaali-identiteettiin. Heteroseksuaalisuus oli pysyvin seksuaali-identiteetti; naisten biseksuaalisuus ja homoseksuaalisuus olivat suhteellisen joustavia; miesten heteroseksuaalisuus ja homoseksuaalisuus olivat pysyviä suhteessa biseksuaalisuuteen.

Mikäli ensinnäkin hyväksymme ajatuksen seksuaalista käyttäytymisestä yhtenä ihmisen tarpeista, kykynä ja ainutlaatuisen ilon lähteenä ja toiseksi sen, että seksuaalinen suuntautuminen on suhteellisen pysyvä osa ihmisyyttä, näyttäisi mielestäni mahdolliselta tehdä seuraava johtopäätös: samansukupuolisen seksuaalisen käyttäytymisen kieltäminen – riippumatta siitä, ilmaistaanko tämä kielto rangaistuksilla, syrjinnällä tai tiedon rajoittamisella – merkitsisi seksuaali- tai sukupuolivähemmistöjen olemassaolon, eli ihmisarvoisen elämän, kieltämistä. Niinpä on olemassa vahvat perustelut muodostaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistön edustajalle ihmisoikeus byrokraattisia valtioita ja muita ihmisiä vastaan tällaisten kieltojen estämiseksi. Näin

huomataan, kuinka seksuaali- ja sukupuolivähemmistön oikeuksiin liittyvän ihmisoikeuden muodostamista voi informoida tieteellinen ihmiskäsitys.

Asiaa voi lähestyä muistakin näkökulmista. Kun muistamme, että ihmisyyden ytimessä olevan moraalisen toimijuuden ytimessä on määrittää itse käsitys hyvästä ja että liberaali seksuaalietiikka perustuu suostumukseen, edustaisi suostumuksellisen seksuaalisen käyttäytymisen kieltäminen ihmisen moraalisen toimijuuden kieltämistä.

4.3.2 Yhdenvertaisuusoikeudet

Gray ja Garcia (2013) toteavat, että suurin osa kaikesta ihmisen seksuaalisesta käyttäytymisestä tapahtuu pitkäaikaisten parisuhteiden kontekstissa. Romanttinen rakkaus pelkästä seksuaalisesta halusta erillisenä ihmisen käytöksen piirteenä sekä pitkäaikaisten romanttisten parisuhteiden muodostaminen on joko universaali tai lähes universaali, ilmaisuissaan kulttuurin säätelemä ilmiö (Gray & Garcia 2013). Kulttuurista riippumatta kumppanin valinnassa painottuvat piirteet, jotka sopivat ajatukseen pitkäaikaisesta kumppanista (Gray & Garcia 2013).

Ihmiset esivanhemmat lienevät käyttäytyneet monogaamisesti tai lievästi polygynisesti ainakin kahden miljoonan vuoden ajan (Gray & Garcia 2013). On ehdotettu, että sosioseksuaalinen monogamia (ja joissain tapauksissa polygynia) useiden naisten ja useiden miesten muodostamissa yhteisöissä voi perustua tilanteeseen, jossa puista tasamaalle siirtymisen jälkeen naiset ovat kokoontuneet ryhmiin, joita yksi mies ei ole voinut helposti monopolisoida ja jossa puolison uskollisuutta on pitänyt tarkkailla (Gray & Garcia 2013).

Gray ja Garcia toteavat, että avioliitto on monin tavoin sosiaalinen ja juridinen konstruktio (Gray & Garcia 2013). Useimmissa yhteiskunnissa avioliitot ovat kuitenkin sosiaalisesti monogaamisia. Koska ihmiset saattavat kuitenkin myös erota, heidän käytöstään voi kuvata ”sarjamonogamiaksi” (Gray & Garcia 2013). Joissakin kulttuureissa esiintyvä lievä polygynia (miehellä useampi vaimo) rajautuu yleensä korkeasta statuksesta nauttiviin miehiin, ja myös polygynisissä suhteissa – tai vaikkapa joidenkin nyky-yhdysvaltalaisten homoseksuaalien avoimissa suhteissa – ihmisellä on tyypillisesti yksi romanttisesti tärkein kumppani (Gray & Garcia 2013). Polyamorinen

suhde, jossa on useampia, romanttisesti yhtä tärkeitä kumppaneita, saattaa muodostaa tästä erään tärkeän poikkeuksen (Gray & Garcia 2013).

Gray ja Garcia (2013) toteavat, että rakkauden psykofysiologiaa on alettu tuntea: sekä miehet että naiset hakeutuvat nimenomaan romanttisiin parisuhteisiin. Pitkäaikaiset kumppanit synkronoivat fysiologiaansa, ja avioliitto kohentaa terveyttä monella erimittarilla. Ihmiselle on kehittynyt erilliset seksuaalisen halun, romanttisen kiinnostuksen ja sitoutumisen mekanismit. Ei ole näyttöä siitä, etteivätkö homoseksuaaliset parit kokisi romanttisessa parisuhteessa juuri samanlaista, voimakasta romanttista rakkautta kuin heteroseksuaaliset parit (Gray & Garcia 2013). Young ja Wang (2004) päätyvät neurobiologisesta näkökulmasta esittämään samaa mahdollisuutta. Niinpä voidaan jälleen rakentaa perustelu ihmisen oikeudesta romanttiseen suhteeseen ja kaikkeen sen tuomaan onneen valtiota ja muita ihmisiä vastaan. Liittyen UDHR:n 16. artiklan oikeuteen perustaa perhe (YK 1948) esitän alustavana kysymyksenä, voisiko jokin samanlainen yhteneväisyys päteä myös samansukupuolisten parien kokemukseen vanhemmuudesta?

Ihmisten muodostamien romanttisten parisuhteiden diskriminointiin parisuhteen osapuolten sukupuolten perusteella ei siis näytä olevan ihmisen luontoon liittyviä perusteita: YK:n Free & Equal -kampanjan usein käyttämä iskulause ”rakkaus on rakkautta”¹⁴ näyttää vastaavan ihmisen neuropsykologista todellisuutta. Toisaalta mitään tiettyä, parisuhteesta muodostettua juridista konstruktia lieenee vaikea perustella vetoamalla ihmisen universaaleihin piirteisiin. Koska yhteiskunnissa kuitenkin rakennetaan parisuhteista juridisia konstruktia, jotka saattavat vaikuttaa myös muiden oikeuksien toteutumiseen (ks. yllä), on mahdollista tarkastella asiaa yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta. Sosiaalinen hyväksyntä kuuluu ihmisen perustarpeisiin (Renzo 2015). Ihminen ja muut kädelliset reagoivat emotionaalisesti epäreiluun kohteluun (Brosnan & de Waal 2014). Nussbaum huomioi, että samansukupuolisten avioliiton kieltäminen lähettää stigman ja alemmuuden viestin (Nussbaum 2011). Toisaalta Yhdysvalloissa havaittiin, että samansukupuolisten parien avioliittojen sallivalla politiikalla oli yhteys seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten itsetuhoisen käyttäytymisen vähentymiseen (Raifman, Moscoe,

¹⁴ UN Free & Equal (2020).

Austin & McConnell 2017). Mikäli siis jossakin yhteiskunnassa tunnustetaan parisuhteet juridisesti ja järjestetään muita oikeuksia sen mukaisesti, on ihmisen luontoon liittyviä perusteita käsitellä parisuhteita yhdenvertaisesti.

4.3.3 Erityisesti tai pelkästään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevat oikeudet

Nussbaumin sisällyttää luettelonsa ihmisen keskeisistä kyvyistä ruumiillisen eheyden (*bodily integrity*) (Nussbaum 2011). Olisiko mahdollista liittää transsukupuolisten oikeuksia tähän kykyyn? Sukupuolen korjaushoitoihin liittyy vaikeita diagnostisia (Mattila & Lönnqvist 2017) ja eettisiä (Cramer ym. 2008) kysymyksiä, joten myös niihin liittyviä oikeuksia tulee pitää monimutkaisina. Kysymykset ihmisen luonnosta, kuten käsitys moraalisesta toimijuudesta ja nuoruuden kehitysvaiheista, liittyvät kiinteästi näihin kysymyksiin. Entä voisiko kehittyvä ymmärrys vanhemmuuden ja lasten kasvattamisen tuottaman ilon universaalista luonteesta informoida transsukupuolisiin kohdistuvien lisääntymiskyvyttömyysvaatimusten kumoamista sekä mahdollista positiivista oikeutta hedelmöityshoitoihin? Näyttäisi mahdolliselta yhdistää tähän Liaon käsitys hyvän elämän fundamentaalisista edellytyksistä. Voisiko kehittyvä ymmärrys transsukupuolisuuden neurobiologisesta ja hormonaalisesta luonteesta auttaa ymmärtämään transsukupuolisuutta inhimillisenä universaalina, ja auttaa haastamaan käsitykset heidän oikeuksiensa puolustamisen oletetusta nurkkakuntaisuudesta?

Yllä käsiteltiin queer-teoreetikko Adlerin huomioita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhteiskunnallisesta syrjäytymisestä. Ihmisen oikeutta toimeentuloon (*subsistence*) on käsitelty esimerkiksi Charles Jones, joka liittää oikeuden ihmisen perusintresseihin (*basic human interest*) (Jones 2013). Hän lähestyy oikeutta toimeentuloon Amartya Senin kykyteorian ja James Nickelin intressiteorian näkökulmasta (Jones 2013). Tämä ei tietenkään erityisesti auta, mikäli haluamme ymmärtää juuri seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjäytymisen erityispiirteitä ja rakentaa tähän liittyvää ajatusta ihmisoikeudesta. Minulla olisi kiusaus esittää, että ihmisen universaali piirre suosia sisäryhmäänsä (Brown 2013) ja tämän piirteen degeneroituminen inhoksi erilaisuutta kohtaan voisi ainakin osittain piillä vähemmistöryhmien syrjäytymisen takana ja että nämä ihmisen synkät piirteet voitaisiin ottaa huomioon suunnitellessa esimerkiksi vähemmistöryhmiin kohdistuvaa positiivista diskriminaatiota. Tässä suhteessa minun on kuitenkin parasta myöntää, että Adlerin

kuvaama seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kodittomuus Yhdysvalloissa voi selittyä yhtä hyvin kulttuurisilla piirteillä, eikä kysymykseen voi millään kovin ilmeisellä tavalla liittää naturalistista ihmisoikeuskäsitystä.

4.4 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet ihmisoikeuksina: progressiivisen naturalismin malli tiekarttana jatkotutkimukseen

Edellä olen pyrkinyt perustelemaan joillakin esimerkeillä, miksi parhaaseen tieteelliseen tietoon perustuva käsitys ihmisen universaaleista piirteistä voisi informoida seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien käsittämistä luonnollisina ihmisoikeuksina. Pluralistisessa mallissa voidaan samalla myöntää, että kaikkien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien ihmisoikeusasemaa ei voi perustella tällä tavalla.

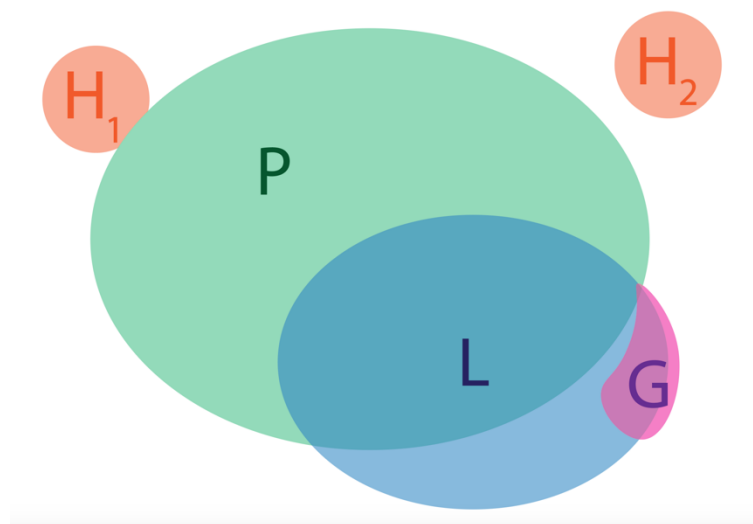
Alla olevassa kuviossa esitellään progressiivisen naturalismin mukainen, karkea joukko-opillinen malli seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien ihmisoikeusasemasta. Kuvioon on merkitty vihreällä kansainväliseen lakiin kirjatut *positiiviset ihmisoikeudet* (P), oikeassa alakulmassa sinisellä *luonnolliset ihmisoikeudet* (L) ja laitimmaisena oikealla purppuralla *seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet* (G). Lisäksi oranssilla on kuvattu luonnollisiin ihmisoikeuksiin toistaiseksi sisältymättömiä, sosiaalisesti rakentuneita *heikkoja ihmisoikeuksia* (H).

Tarkastellaan joukkoa G eli niitä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia, jotka jo ovat tai joista voi tulla ihmisoikeuksia. Mallissani joukko G sisältyy lähes kokonaisuudessaan joukkoon L, mutta ei vielä joukkoon P. Tämä joukon G ja joukon L leikkaus eli $G \cap L$ tarkoittaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia, joita 1) ei vielä ole kirjattu positiivisiksi ihmisoikeuksiksi mutta jotka 2) voidaan perustella käsityksellä ihmisluonnosta (seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet luonnollisina ihmisoikeuksina). Sitä osaa joukosta G, joka ei sisälly joukkoon L, tulee pitää joukon H kaltaisena. Tämä joukon G osa (G_H) tulee käsittää niinä sukupuolivähemmistöjen oikeuksia, joiden ihmisoikeusasema tulee perustella ihmisen luontoon liittymättömillä tavoilla. Joukko G sisältyy tällä hetkellä vain minimaalisesti leikkaukseen $L \cap P$ tai joukkoon P. Näistä ensimmäinen joukon G osa ($G_L \cap P$) voisi tarkoittaa esimerkiksi kansainvälistä konsensusta siitä, että valtion ei tulisi harjoittaa ainakaan systemaattista väkivaltaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan. Voi kysyä, onko vielä olemassakaan jälkimmäistä eli joukon G osaa $G \cap P$, joka olisi osa jo

osa positiivista kansainvälistä ihmisoikeuslakia, mutta jota ei voisi perustella käsityksellä ihmisluonnosta.

Progressiivisessa naturalismissa oletetaan, että joukko P liikkuu historiassa kattamaan yhä suuremman osan joukosta L ja voi myös sulauttaa itseensä uusia joukkoja H. (vasemman yläkulman joukko H_1 on sulautumassa joukkoon P). Niissä poliittisen ihmisoikeuskäsityksen mukaisissa ihmisoikeusfilosofioissa, joissa ihmisluonnolla ei ajatella olevan merkitystä ihmisoikeuksien perustelemiselle eikä luonnollisia ihmisoikeuksia täten ole olemassa, riittäisi kuvioksi pelkästään joukko P ja joukkoja H, joista yksi voi olla joukko H_G .

Kuvio: Progressiivisen naturalismin mukainen malli seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien ihmisoikeusasemasta

5. Johtopäätös

Tutkielman alussa esitin Hillary Clintonin lausahduksen: ”Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet ovat ihmisoikeuksia”. Mikäli Clintonin lausahdusta tulkitaan poliittisen ihmisoikeuskäsityksen näkökulmasta, se on pelkkä toive ja lisäksi sanamuodoltaan virheellinen. Täsmälleen Clintonin tulisi sanoa: ”Minä henkilökohtaisesti *toivon*, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet muodostuvat ihmisoikeusnormin vähittäisen rakentumisen myötä kansainvälisesti tunnustetuksi ihmisoikeudeksi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet ovat heikkoja ihmisoikeuksia – siis minun mielestäni”. Konstruktivistisilla Clintonin ansiona

voimme pitää pyrkimystä varjella UDHR:ssä mainittua konsensusperiaatetta ja kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön kokonaisuutta. Tässä tutkielmassa olen kuitenkin esittänyt, että poliittiseen ihmisoikeuskäsitykseen usein liittyvä konstruktivistinen käsitys ihmisluonnon illusorisuudesta perustuu nykytiedon valossa vanhentuneeseen käsitykseen seksuaalisuuden ja ihmisyyden kulttuurisesta kontingenssista. Näkökulmana se on siten tarpeettoman kaino. Näyttää olevan mahdollista epäsuorasti johtaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen keskeisimpiä oikeuksia ihmisluontoa koskevasta, parhaasta tieteellisestä tiedosta.

Progressiivisen naturalismin näkökulmasta Clintonin lausahdus näyttäisi toisenlaiselta. Tällöin Clintonin lausahdusta voitaisiin tarkentaa seuraavasti: ”Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet ovat keskeisimmiltä osiltaan luonnollisia ihmisoikeuksia”. Naturalisti-Clinton saattaisi edelleen jatkaa: ”Vaikka seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet eivät vielä olekaan osa kansainvälisesti tunnustettua ihmisoikeuslainsäädäntöä, voimme olettaa näin tapahtuvan tulevaisuudessa, sillä positiivisten ihmisoikeuksien tulisi heijastaa luonnollisia ihmisoikeuksia”. Hän voisi jatkaa, että lisäksi kansainvälisessä lainsäädännössä olisi syytä tunnustaa myös niitä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia, joita on pidettävä pikemminkin heikkoina ihmisoikeuksina.

Pidän tässä tutkielmassa esitettyä progressiivisen naturalismin mallia, jossa käsitetään keskeisimmät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet luonnollisina ihmisoikeuksina, tutkimisen arvoisena. Vähäiset esimerkkini ovat tuskin vielä olleet kovinkaan vakuuttavia, mutta pidän jatkotutkimusten potentiaalia innostavana. Kolme varausta johtopäätökseen on paikallaan. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien oikeuttamisen ainoana perustana ei tarvitse olla tieteellinen käsitys ihmisluonnosta: jokainen perusteltu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeus ei välttämättä ole perusteltavissa naturalistisen ihmisoikeuskäsityksen mukaisen ihmisoikeusfilosofian sisällä. Toiseksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet kannattaa tulevaisuudessa kirjata osaksi positiivista kansainvälistä lakia. Vaikka progressiivisen naturalismin olisi pätevä, eivät mitkään mallit itsessään saa aikaan muutosta: viimeiseksi säilyykin relevanttina huomioida, että positiivisen kansainvälisen lain muutos edellyttää ihmisoikeusnormin rakentumista seksuaali- ja

sukupuolivähemmistöjen oikeudet sisällyttävään suuntaan. Ihmisoikeuksiin liittyvästä aktivismista, ulkopoliitikasta ja määrittelykamppailuista ei päästä eroon.

Kenties alustavaa hahmotelmaani kehittyneempi progressiivisen naturalismin malli voisi kuitenkin auttaa tässä kamppailussa. On laadullisesti eri asia kiistellä kilpailevien fiktioiden välillä kuin väitellä tieteelliseen ihmiskäsitykseen perustuvan ihmisoikeuskäsityksen ja fiktion välillä. Syyllistyisimme kyynisyyteen, mikäli emme katsoisi tieteellisellä tiedolla olevan minkäänlaista merkitystä maailmanpolitiikan muutoksen kannalta. Martin Luther King totesi, että moraalisen universumin kaari on pitkä, mutta se kallistuu kohti oikeudenmukaisuutta.¹⁵ Uskon, että poliittisen universumin kaari on pitkä, mutta se kallistuu kohti tieteellistä totuutta. Tämä kuitenkin edellyttää, että uskomme oikeudenmukaisuuden lisäksi myös totuuden olevan mahdollinen ja arvokas päämäärä.

6. Kirjallisuus

Adler L (2018). *Gay Priori: A Queer Critical Legal Studies Approach to Law Reform*. Duke University Press.

Amnesty (2017). Saatavilla:

<https://www.amnesty.org/download/Documents/ASA2259552017ENGLISH.PDF>

(katsottu: 15.6.2020)

Balthazart J (2011). Minireview: Hormones and human sexual orientation. *Endocrinology*, 152: 2937-2947.

Beitz C (2009). *The Idea of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.

Bobbio N (1996). *Age of Rights*. Cambridge: Polity Press.

Boiving J & Pennings G (2005). Parenthood should be regarded as a right. *Archives of Disease in Childhood*, 2005; 90: 784-785.

¹⁵ King lainasi puheissaan mustien orjuutta vastustanutta pappi Theodore Parkeria (King 1956).

Bourke R (2015). *Empire & Revolution: The Political Life of Edmund Burke*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Brown D (1991). *Human Universals*. New York: McGraw-Hill.

Brown C (2013). Human Rights and Human Nature. Teoksessa C. Holder & D. Reidy (Eds.), *Human Rights: The Hard Questions* (s. 23-38). Cambridge: University Press.

Brosnan SF & de Waal FBM (2014). Evolution of responses to (un)fairness. *Science*, 346: 1251776-1 - 1251776-7.

Butler J (1990). *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge, Chapman & Hall, Inc.

Butler J (1999). Revisiting bodies and pleasures. *Theory, Culture, and Society*, 16: 11-20.

Chomsky N (2006). *The Chomsky-Foucault Debate: On Human Nature*. The New Press.

Clinton H (2011). Saatavilla: <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/12/178368.htm> (katsottu: 15.6.2020)

Cramer RJ, Golom FD, LoPresto CT & Kirkley SM (2008). Weighing the evidence: empirical assessment and ethical implications of conversion therapy. *Ethics and Behavior*, 18: 93-114.

Cruft R (2015). From a Good Life to Human Rights: Some Complications. Teoksessa Cruft R, Liao SM & Renzo M (Eds.) *Philosophical Foundations of Human Rights*. Croydon: Oxford University Press, ss. 101-116.

Cruft R, Liao SM & Renzo M (Eds.) (2015a). Philosophical Foundations of Human Rights. Croydon: Oxford University Press.

Cruft R, Liao SM & Renzo M (2015b). Philosophical Foundations of Human Rights: an Overview. Teoksessa Cruft R, Liao SM & Renzo M (Eds.) Philosophical Foundations of Human Rights. Croydon: Oxford University Press, ss. 1-44.

Dembour, Marie. (2010). What Are Human Rights? Four Schools of Thought. Human Rights Quarterly, 32: 1-20.

Dent GW (2011). Straight is better: Why law and society may legitimately prefer heterosexuality. Case Western Reserve University, School of Law, Faculty Publications, 506.

Diamond J (1997). Why is Sex Fun? The Evolution of Human Sexuality. New York: Basic Books.

Donnelly J (2013). Universal Human Rights in Theory and Practice. Cornell University Press.

Donnelly J & Whelan D (2018). International Human Rights. Fifth Ed. Routledge.

Engel G (1977). The need for a new medical model: a challenge for biomedicine. Science, 196: 129-136.

Foucault M (1966). Saatavilla: <https://world-lecture-project.org/video/?id=5c27bd609eaaa> (katsottu: 15.6.2020)

Foucault M (1990). The History of Sexuality. Volume 1: An Introduction. New York: Vintage Books.

Gray PB & Garcia JR (2013). Evolution and Human Sexual Behavior. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Griffin J (2008). On Human Rights. Oxford, New York: Oxford University Press.

Gray PB & Garcia JR (2013). Evolution and Human Sexual Behavior. Harvard University Press.

Harari YN (2016). Homo Deus. A Brief History of Tomorrow. Random House.

Harari YN (2015). Sapiens. A Brief History of Humankind. Harper Collins.

Human Rights Watch. Saatavilla: <https://www.hrw.org/topic/lgbt-rights> (katsottu: 15.6.2020)

International Commission of Jurists (ICJ), The Yogyakarta Principles Plus 10 - Additional Principles and State Obligation on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation, Gender Expression and Sex Characteristics to Complement the Yogyakarta Principles. 10. marraskuuta 2017. Saatavilla: <https://www.refworld.org/docid/5c5d4e2e4.html>

International Commission of Jurists (ICJ), Yogyakarta Principles - Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity, maaliskuu 2007. Saatavilla: <https://www.refworld.org/docid/48244e602.html>

Jones C (2013). The human right to subsistence. Journal of Applied Philosophy, 30: 57-72.

King ML (1956). Statement on Ending the Bus Boycott. Puhe. Stanford, The Martin Luther King Jr. Research and Education Institute.

Klein R (1995). Anatomy, behavior, and modern human origins. Journal of World Prehistory, 9: 167–198.

Koskenniemi M (2011). *The Politics of International Law*. Oxford and Portland: Hart Publishing.

Langlois AJ (2019). *Making LGBT Rights into Human Rights*. Teoksessa Bosia MJ, McEvoy SM & Rahman M (Eds.) *The Oxford Handbook of Global LGBT and Sexual Diversity Politics*. Oxford University Press.

LaSala, MC (2007). Too many eggs in the wrong basket: A queer critique of the same-sex marriage movement. *Social Work*, 52: 181-183.

Lewis M (2018). Saatavilla: https://intertheory.org/foucault-derrida.htm#_edn1
(katsottu: 15.6.2020)

Liao SM (2015). *The Right to Be Loved*. Teoksessa Cruft R, Liao SM & Renzo M (Eds.) *Philosophical Foundations of Human Rights*. Croydon: Oxford University Press, ss. 79-100.

Macey D (1993). *The Lives of Michel Foucault*. London: Hutchinson.

Maclean M (2005). Parenthood should not be regarded as a right. *Archives of Disease in Childhood*, 90: 782-783.

Manzouri A & Savic I (2019). Possible neurobiological underpinnings of homosexuality and gender dysphoria. *Cerebral Cortex*, 29: 2084-2101.

Maslow AH (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50:, 370–396.

Mattila A & Lönnqvist J. *Seksuaalihäiriöt*. Teoksessa Lönnqvist J, Henriksson M, Marttunen M, Partonen T (toim.) *Psykiatria*. Helsinki: Duodecim, 2017.

McBrearty S & Brooks A (2000). The revolution that wasn't: A new interpretation of the origin of modern human behavior. *Journal of Human Evolution*, 39: 453-563.

Mendos LR (2019). State-Sponsored Homophobia 2019: Global Legislation Overview Update. ILGA.

Mock SE, Eibach RP (2012). Stability and Change in Sexual Orientation Identity Over a 10-Year Period in Adulthood. *Archives of Sexual Behavior*, 41: 641–648.

Monk JD, Giglio E, Kamath A, Lambert MR, McDonough CE (2019). An alternative hypothesis for the evolution of same-sex sexual behavior in animals. *Nature Ecology and Evolution*, 3: 1622-1631.

Murphy TF (1994) *Gay Ethics: Controversies in Outing, Civil Rights, and Sexual Science*. The Haworth Press.

Nussbaum MC (1999a). *Sex and Social Justice*. Oxford: Oxford University Press.

Nussbaum MC (1999b). Saatavilla: <https://newrepublic.com/article/150687/professor-parody> (katsottu: 15.6.2020)

Nussbaum MC (2011). *Creating Capabilities. The Human Development Approach*.

Nussbaum MC (2007). *Frontiers of Justice. Disability, Nationality, Species Membership*. Cambridge, Mass.: Belknap Press.

Nussbaum MC, Basu A, Tambiah & Jayal NJ (2003). *Essays of Gender and Governance*. Human Development Resource Centre, UNDP.

Cambridge-London: Harvard University Press.

Paalanen T (2015). *Vapaus ja seksuaalisuus. Tutkielmia liberaalista etiikasta*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Pinker S (2002). *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature*. London: New York: Allen Lane/Penguin Books, 2002

Raifman J, Moscoe E, Austin B, McConnell M (2017). Difference-in-differences analysis of the association between state same-sex marriage policies and adolescence suicide attempts. *JAMA Pediatrics*. 171: 350-356.

Rawls J (1999). *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press.

Raz J (2009). *The Authority of Law. Essays on Law and Morality*. Oxford: Oxford University.

Renzo M (2015). Human Needs, Human Rights. Teoksessa Cruft R, Liao SM & Renzo M (Eds.). *Philosophical Foundations of Human Rights*. Croydon: Oxford University Press, ss. 570-587.

Robeyns I (2016). The capability approach. *Journal of Human Development*, 6: 93-117.

Sahlins M (2008). *The Western Illusion of Human Nature*. University of Chicago Press.

Seta. Saatavilla: <https://seta.fi/tapahtumat/hlbtiq-ja-normikriittisyys-korkeakoulussa/;%20%20https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisnasto> (katsottu: 15.6.2020)

Siltanen S (2019). *Astu matematiikan maailmaan*. Helsinki: Otava.

Simmons AJ (2015). Human Rights, Natural Rights, and Human Dignity. Teoksessa Cruft R, Liao SM & Renzo M (Eds.). *Philosophical Foundations of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, ss. 138-152.

Sperti A (2019). *Constitutional Courts, Gay Rights and Sexual Orientation Equality*. Hart Publishing.

UN Free & Equal. Saatavilla: <https://www.unfe.org/all-you-need-is-love/love-is-love-meme/> (katsottu: 15.6.2020)

Väisänen M (2009). Yhdistyneet kansakunnat ihmisoikeuksien määrittäjänä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien edistäminen esimerkkinä yleismaailmallisen ihmisoikeusnormin vahvistamisesta ja rakentamisesta. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

Waldijk K (1994). Standard sequences in the legal recognition of homosexuality - Europe's Past, present and future. *Australasian Gay and Lesbian Law Journal*, 4: 50-72.

Waldron J (2015). Is Dignity the Foundation of Human Rights? Teoksessa Teoksessa Cruft R, Liao SM & Renzo M (Eds.). *Philosophical Foundations of Human Rights: an Overview*. Oxford: Oxford University Press, ss. 117-137.

Yhdistyneet kansakunnat (1979). Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1986/19860068> (katsottu: 15.6.2020)

Yhdistyneet kansakunnat (1966). Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus. Saatavilla: https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008/19760008_2 (katsottu: 15.6.2020)

Yhdistyneet kansakunnat (1984). Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1989/19890060> (katsottu: 15.6.2020)

Yhdistyneet kansakunnat (1966). Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760006> (katsottu: 15.6.2020)

Yhdistyneet kansakunnat (1948). YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. (Universal Declaration of Human Rights, UDHR). Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1986/19860068> (katsottu: 15.6.2020)

Yhdistyneet kansakunnat (1989). Yleissopimus lapsen oikeuksista. Saatavilla:
https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2 (katsottu:
15.6.2020)

YK:n ihmisoikeuskomitea (1994). Communication No. 488/1992: Australia,
CCPR/C/50/D/488/1992, Nicholas Toonen v. Australia, April 4, 1994.

Young LJ & Wang Z (2004). The neurobiology of pair bonding. *Nature Neuroscience*,
7: 1048-1054.